

ODAMEES

Nr. 1 (15) JAANUAR 1924

III AASTAKÄIK

*24 detsember
H. P. Põlma
Tallinn 1924
v. 21/24.*

W. S. Stawenhagen / Rakvere umbes 1860. a.

Pärnu Krediit Pank

Rakvere osakond // RAKVERES // Tallinna tänav

Telegr. aadress „Kreditpank“, Kõnnetraat nr. 192

Pank toimetab kõiksugu panga operatsioone kodu- ja väljamaal:

Võtab raha hoiule jooksvale arvele ja tähtaja pääle, ostab ja müüb väärt-paberid ja välisvaluutat, saadab raha teistesse linnadesse, niihästi sise-kui väljamaal, diskonteerib vekslid, annab laenusid väärt-paberite ja kau-pade kindlustusel, toimetab akkreditiivisid kodu- ja väljamaal j. n. e.

Pangal on agentuur Eestimaa Kinnituse A./S. „E. K. A.“

Kõige suurem kodumaa selts ja võtab vastu kõige kasulikumatel tingimustel kõiksuguseid tulekinnitusi, transpordikinnitusi, elukinnitusi, vastutus- ja õnnetuskinnitusi, tööliste kollek-tiivseid õnnetuskinnitusi

Odavad preemiad, kiire ja vastutulelik kahjude tasumine

„Odamehe“ raamatukauplus

Tartus, Promenaad 7-a, telefon 67, postkast 51

Ajalehtede: „Vaba Maa“
„Esmaspäev“

Ajakirja: „Ronk“

kogu Tartu esitus on „Odamehe“ raamatu-
kaupluses

Ajakirjade: „Odamees“
„Ajalooline Ajakiri“
päätalitused on „Odamehe“ raamatu-
kaupluses Tartus

„Õpetatud Eesti Seltsi“ väljaannete
pääladu ja esitus kogu Eesti jaoks on
„Odamehe“ raamatukaupluses Tartus

Ajakirjade: „Naisterahva elu“
„Modern“

Tartu tänavamüügi esitus on „Odamehe“ raamatukauplusel

Tellimiste ja kuulutuste vastuvõtmine / Üksikud numbrid

Kindlaks raha mahutamise kohaks on **kuldfrangiga** kindlustatud 8%⁰-lised

Eesti Hüpoteegipanga pantlehed,

millede kapitaali ja protsentide maksmise lähemad tingimused Rahaministri poolt Riigi Teatajas nr. 135/136 lhk. 920 a. 1923 on avaldatud.

Nende tingimuste järele võetakse eesti marga kursi vankumised 10%⁰ võrra ja rohkem maksmisel arvesse, nii et pantlehe pidajale väärtpaberi **täisväärtus** kindlustatud on.

Rahaministri määruse järele 10. oktoobrist s. a. nr. 1672 (v. Riigi Teat. nr. 126) on riiklistel asutustel lubatud neid pantlehti vastu võtta valitsusega tehtavate lepingute tagatiseks ja aktsiisi- ning tollimaksu kindlustuseks, nende hinnaks arvates 95%⁰ nimeshinnast.

Pantlehti müüb **Eesti Pank** osakondadega ja **Eesti Hüpoteegipank**. Tellimisi nende pääle võtavad vastu pääle **Riigipanga** ja selle osakondade — **Tartus Kauba Pank** ja **Talinnas Kretiit-Pank**.

Pildileht „Odamees“

on oma mitmekesise, huvitava ja väärtusliku sisu tõttu saand kõige loetavamaks ajakirjaks Eestis.

Pääle kodumaa kaugemat ja lähemat minevikku käsitlevate illustreeritud artiklite, mille tõttu „Odamees“ on koguni paljudesse koolidesse õppeabinõuna tee leidnud, toob ajakiri „Odamees“ rohkesti muud huvitavat pildi- ja lugemismaterjaali.

1924. aastal järgneb „Odamehes“ O. Lutsu pikem jutt „Äripäev“, mis sama autori Tootsi lugude „Kevade“, „Suve“ ja „Tootsi pulma“ järjena täis sütitavat humoori ja huvitavaid sündmustikke.

„Äripäev“ ilmub illustreerituna kunstnik O. Krustenilt, milleks pole tarvitatud mitte ainult „Äripäeva“, vaid ka „Kevade“, „Suve“ ja „Tootsi pulma“ aineid.

Pääle selle järgneb „Odamehes“ Mayne Reidi romaan „Päätä ratsanik“, mida meie lugejad juba ülipõnevana on tundma õppind.

„Odamees“ ilmub 1924. aastal endiselt kord kuus.

„Odamehe“ tellimishind on endine:

$\frac{1}{1}$	aastas (12 nrt)	— 400 mk.
$\frac{3}{4}$	„ (9 „)	— 320 „
$\frac{1}{2}$	„ (6 „)	— 220 „
$\frac{1}{4}$	„ (3 „)	— 115 „

Tellimise aadress: Tartu, Promenaad 7-a, „Odamees“.

Tellimisi võtavad ühtlasi vastu kõik Eesti Vabariigi postkontorid ja suu-remad raamatukauplused.

„Odamehe“ uuemad väljaanded

O. Loorits: Eesti keele grammatika. Kõige täielikum eesti k. gr. Tarvilik käsiraamat igale kirjakeele tarvitajale. Ülevaatlikkude tabelite tõttu iseäranis kasulik soovitava vormi kiireks leidmiseks igapäevases keele tegelikus tarvitamises. XII + 175 + 4 lhk. suures formaadis. H. 250. —

J. Kuulberg: Laste sõber. Aabits ja lugemik. Neljavärvil. kivi-trüki piltidega. Illustr. R. Kivit, keelel. redig. mag. J. Aavik, ped. ja meetod. kaasa aidand Tartu Op. S. dir. J. Tork. H. 120.

J. Tork: Lugemise õpetamisest. Õpetajale ja lastevanematele. H. 30. —

Fr. Puusepp: Keelelised harjutused koolid. ja iseõpp. 3., 4., 5. ja 6. õppeaasta. I. trükk müüdi 3 näd. jooksul läbi.

E. Meumann: Esteetika süsteem. Tõlk. A. Oras. V. Ridala „Esteetikat“ arvustades soovitas J. Semper selle raamatu meie koolidele kõige kohasemana. H. 160. —

J. Koppel: Ülesannete kogu met. mat. õpper. juure. 256 lhk. H. 200. —

F. V. Mikkelsaar: Geomeetria alg- ja täienduskoolidele. Kordamis- ning täienduskursus 6., 7. ja 8. õppeaastale. 192 lhk. H. 160. —

A. Bekker ja H. Audova: Andmed Pühajärve uurimisest I.—II. Mitmevärvil. kaartidega, pildid. ja tab. H. 160. —

E. Ül. S. „Veljesto“. Mõtteid võlmivast intelligentsist. Lisa: Ankeet: mis arvatakse meie üliõpilaselust ja selle ülesandeist. H. 250. —

A. Vaga: Viru väerind vabadussõjas. H. 160. —
Ajaloos Arhiiv III: Revisjoni tulekul. H. 75. —
A. Kivikas: Ristimine tulega. Romaan Eesti vabadussõjast. H. 200. —
J. London: Kahe nõoga mees. „Od.“ rahvar. nr. 8 H. 20. —
S. Lagerlöf: Kivi Rottna järves. „Od.“ rahvar. nr. 9. H. 20. —

„Odamehe“ väljaandel ilmuvad

Fr. Puusepp: Keelelised harjutused õigekirja õppimiseks koolidele ja iseõppijatele. 3., 4., 5. ja 6. õppeaasta. 200 harjutust. II. muutmatu trükk. Esimene trükk müüdi 3 näd. jooksul läbi.

Fr. Puusepp: Keelelised harjutused ühes kirjasäädmise õpetusega. Piltidega (10 pildiseeriat). 1. ja 2. õppeaasta.

Prof. J. Jõgever: Eesti keele grammatika I. aasta täiendatud ja parand. trükk.

Prof. A. M. Tallgren: Saaremaa ja Muhu muinasjäänused. Piltidega ja kaartidega.

Prof. A. M. Tallgren: Euroopa muinasaeg. Piltidega.

M. Aul: Vana Idamaa. Ajaloo lugemik. Piltidega ja kaardiga.

Seeriad postkaarte kodumaa minevikust. Haruldased vanemad pildid Eesti linnadest, lossidest, maalinnadest, rahvast ja rahvaelust, maastikust jne. Tarvilikud meie koolidele õppevahenditena ajaloo alal.

Koguteos Soome — maa, rahvas, ja kultuur. Paremate asjatundjate kirjutatud ülevaatlik teos meie vennasrahvast. Rohkete piltidega. Toimetand Akadeemilised Hõimklubid Tartus ja Helsingis.

Lay: Eksperimentaalne pedagoogika. Tõlk. A. Koort.

J. Aavik: Laste laulud. Viisid J. Kuulbergi alglugemiku „Laste sõber“ sõnadele.

Pääladu: „Odamees“, Tartu, Promenaad 7-a, tel. 67, postk. 51

„Odamehe“ raamatukauplus Tartus, Promenaad nr. 7-a, telefon nr. 67, postkast nr. 51

Kogu müügil olev Eesti kirjandus / Ajakirja „Odamehe“ päätalitus / „Uuba Maa“, „Esmaspäeva“ ja „Ronga“ Tartu talitus / Õpetatud Eesti Seltsi väljaannete pääladu / Ajakirja „Ajalooline Ajakiri“ päätalitus / Ajakirjade „Naisterahva Elu“ ja „Modern“ Tartu talitus

„Odamees“ korraldab ja varustab raamatukogusid 0/0 0/0.

„Odamehe“ tellimishind on nüüdsest päle

1/1 aastas (12 nrt) — 400 marka		1/2 aastas (6 nrt) — 220 marka
3/4 „ (9 „) — 320 „		1/4 „ (3 „) — 115 „

Tellida võib igast numbrist alates. — Üksiku numbri hind endiselt 40 mk.

Tellimised saata „Odamehe“ päätalitusse Tartu, Promenaad 7-a. Tellimisi võtavad vastu ka kõik E. Vabariigi postkontorid ja korralikud raamatukauplused.

„Odamees“ on trükitud Türi Paberi- ja Puupapi-vabriku A.I.S. paberil
Tartu ladu — Küttri tän. 5, kõnetraat 4-77

ODAMEES

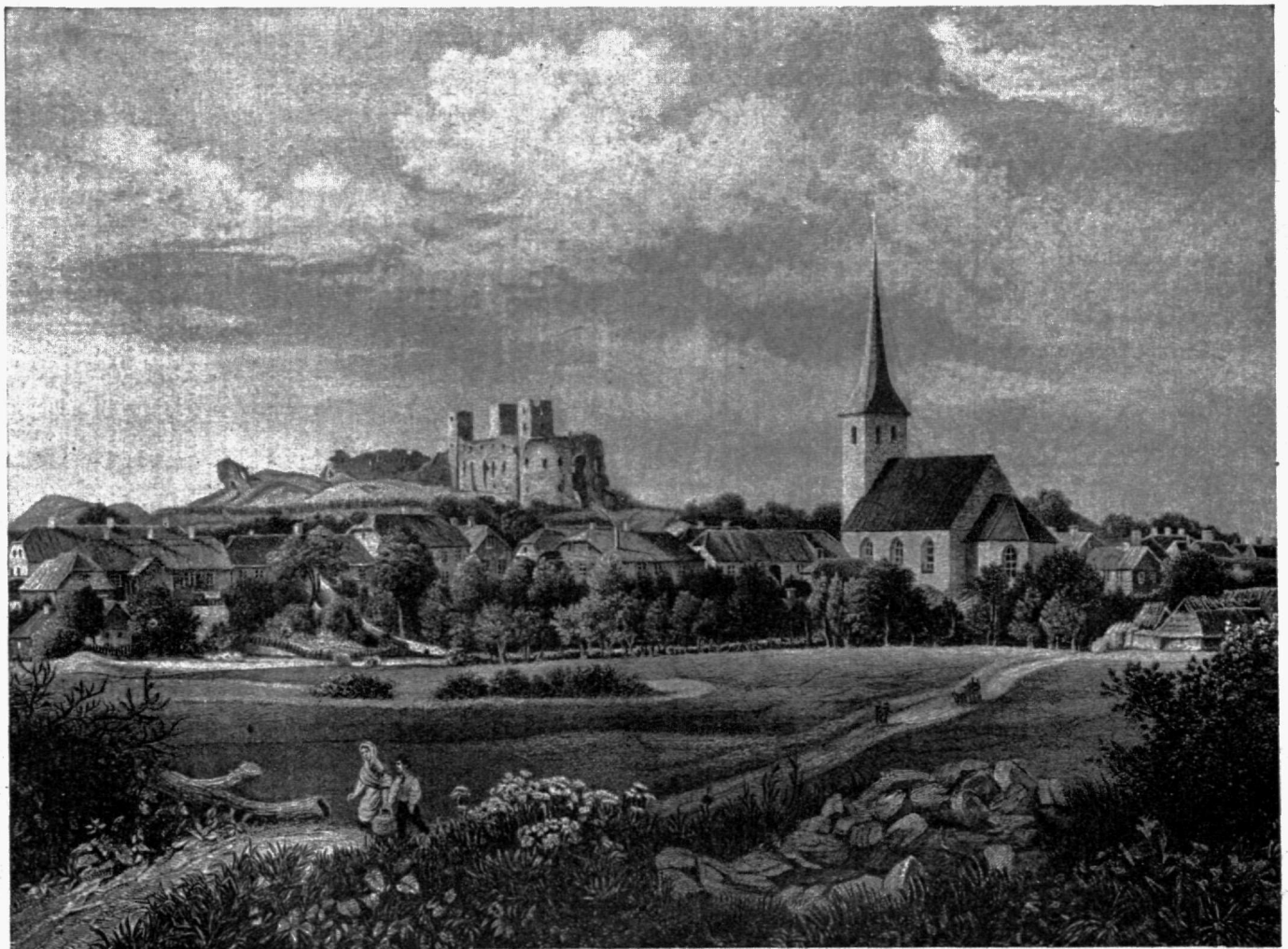
Rakvere minevik

„Odamehele“ kirjutand J. Ernits

Rakvere linn asub Virumaa õhtupoelses osas, omanimelise jõekese ääres, mäeseljandiku veerul, 21 kilom. Soome lahest. Ta on vanematest meie maa linnadest ja ta ajalugu algab juba sellest ajast, kui võõrad sissetungijad Eestimaa oma heitluste tallermaaks tegid.

Eestlaste allaheitmine nõudis Saksa mõõgavendadelt suuri jõupingutusi ja nende piiskopp Albrecht oli sunnitud Harju-, Järva- ja Virumaa äravõitmiseks Daanist toetust paluma. 1219. a. tuli Daani kuningas Valdemar II oma sõjaväega Harjus maale ja võitis ka

Virumaa ära. Et rahvast sõna kuulma sundida ja uut asumaad, Virut, välisvaenlaste vastu kaitsta, asutas ta Rakvere ja Narva lossid. Rakvere ehitati ühe mäeseljandiku põhjapoolsele otsale, kus varemalt, nagu arvata võib, vist eestlaste maalinn asus. Rakvere ehitamise aasta ei ole kindel, nimetatakse 1223 ja 1224. a. Vanades dokumentides räägitakse temast esimest korda 1252. a. Vene ajalugu nimetab teda Rakuboriks, ka Rakuvoriks, mille Vene vürst Dmitri Aleksandrovitsh 1268. a. äravõitnud, kuid paari päeva pärast kihutand Saksa rüütlid ta säält minema.

Rakvere a. 1860, kagust
W. S. Stavenhageni joonistus

Umbes samal ajal oli Saksa linnade ja Põhja-Venemaa vahel kaubanduslik läbikäimine algamas ja Rakverest sai talviti, kui meri jääs oli, transiitkauba punkt. Seesugune läbikäimine tekitas aegamööda lossi

ümbrusesse alevi, mis jõudsasti kasvama hakkas. 1302. a. andis Daani kuningas Erich Menved alevile linna õigused.

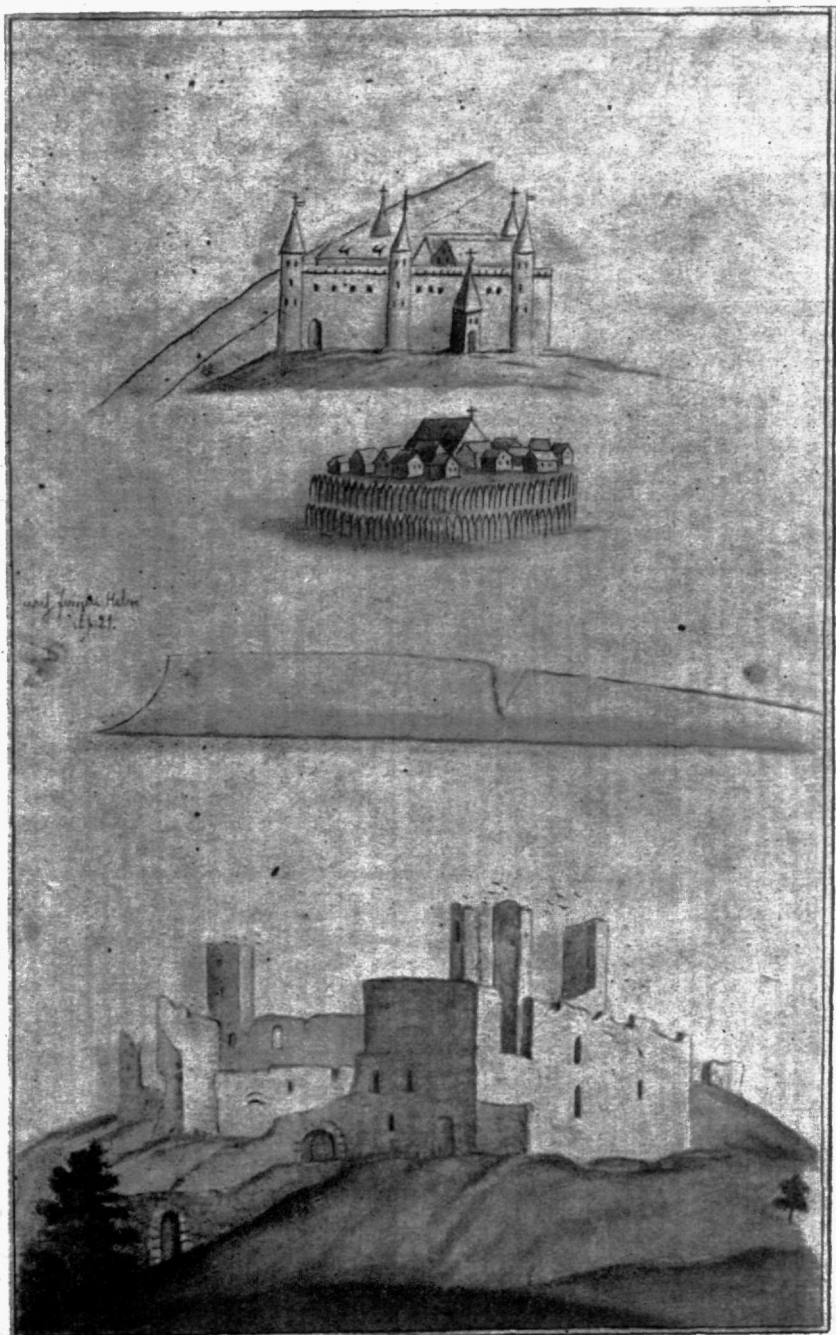
Uus asumaa ei toond Daanimaale mingit kasu, vaid nõudis sõjamehi ja kulu. Eestlaste Jüri-öö mäss 1343. a., mis Saksa ordu poolt karmilt maha suruti, heidutas daanlased nii ära, et nad ainult nimepidi oma asumaa isandateks jäid, kuna tegelikult Saksa ordu selle üle valitses. 1347. a. müüs Daani kuningas Valdemar IV (Atterdag) Virumaa ühes Rakvere ja Narva linnadega ning maal asuvate lossidega, kõigi õiguste ja vabadustega Preisi suurmeister Hindrik Tüsemerele. Selle järele tuli Virus pikem rahuaeg, mis linna kasvamisele hoogu andis. 1390. a. anti linnale praegune vapp — aadlikroonist varjatud kuueharuline täht.

1397. a. andis Preisi suurmeister Konrad v. Jungingen Viru rüütelkonnale veel iseäranis suured eesõigused ja vabadused, missuguseid ühelgi teisel maakonnal, pääle Harjumaa, ei olnud. Maad ja lossid, hoolimata läniõigusest, said aadli poegadele ja tütardele pärandatavaks kuni viienda põlveni. Talupojad olid ihu ja varandusega aadli omandus ja neil ei olnud mingid õiguseid, üksnes kohused. Kõrgemaks õigusemõistjaks asutati rüütlikohus, mille hulka ka Rakvere vogt kuulus. See eesõiguste andmise akt on „Virus õiguse“ nime all tuntud.

Sõdade vaheajal, kui midagi teha ei olnud, armastasid Saksa orduvennad Venes riisumas ja tapmas käia. Ühe seesuguse röövkäigu eest tungisid venelased 1501. a. Virusse ja rüüstasid siin koledasti. Rakvere jäi tookord puutumata sellest, ja hädaohust pääsmise mälestuseks asutati siia 1502. a. mungaklooster.

Selle asemel, et ennast sõja vastu valmistada ja maad välise vaenlase eest kaitsta, jäi maa aadel lodevaks ja laisaks, pidas pidusid, lakkus, prassis ja elas talupoegade kogutud vara kerge eluga läbi. Tolleaegse olukorra kohta jutustab ajaloo kirjutaja B. Russov järgmist:

„Saksa valitsuse ajal elas Rakveres rikas kodaniku rahvas ja säääl oli hää toidus ja kõik asi odav; vakk rukkid maksis 4 Lüübeki killingit, härg

Derbst and.

Körber p. 1800.

Ruinen von Weseberg.

Opetatud Eesti Si kog.

Lehekülj Võnnu pastori Ed. Körberi käsikirjast
„Vaterl. Merkwürdigkeiten V“ 1803 a.

Ülemised kaks pilti on kopeeritud Jürgen Helms'i kroonikast, ja kui sellekohaseid andmeid uskuda, siis oleksid need küll kõige vanemad pildid Rakverest. J. Helms'i eluloost pole midagi kindlamat teada. Ühede andmete järele olevat ta Rostockis õpetaja olnud, teiste järele siin, Liivimaal, eland. Tema kroonika on lõpetatud 22. juunil 1643. Kroonika originaali tiitelleht on Thomas Hiaerne'i nime kannud, võib arvata, et ta tema omandus oli. Viimaks sai ta Riia kohtuniku von Aderkassi omanduseks ja a. 1791 hukkus tulikahjus. Originaal-käsikirja järele on Brotze põhjaliku väljavõtte teind ning samuti ka pildid kopeerind. Selle väljavõtte lhk. 21 järele on Ed. Körber oma joonistuse teind.

Rakvere linna pitsar

Rakvere vogti pitsar

3 taaltrit, vaat õlut ühe sarvkuldeni. Toidus käis siin, nagu teistes Liivimaa alevites, suuresti käest. Maa oli igalpool täis aadlikke, maapriisid, ja talupoegi, kes kõik, mis neil tarvis, alevist said, mis kaupmeestele, kuldseppadele ja teistele käsitöölis-tele mitte kahjuks ei olnud, mis läbi nad ülemeeliseks ja uhkeks läksid ja omil hääl päevil enam ei teadnud, mis pidid tegema. Sellest tuli suurema hulga metsik ja korratu elu, sest joomine, söömine, õöd ja päevad prassimine, peksmine, pistmine ja kisklemine oli Rakveres kõige suurem au ja kiitus, ja kellel arm palgel oli, see suurustas sellega, nagu mõni mees kuldkeega, ja niisugune mees võis Rakveres igal ajal eestantsija olla; sest näo armi pidasid nad suureks mehisuse ja kindluse tundemärgiks ning see oli tervel maal tuntud ja armi nimetati sellepärast — Rakvere küüneks. Kui kedagi nähti, kel

arm näos, siis öeldi ikka: see võiks Rakveres ausasti eestantsija olla. Mõistlikumad inimesed palusid: Jumal võtku meid hoida Viljandi hüppamise, Paide joomise ja Rakvere tantsimise eest. Viimane kodaniku vogt või kohtumees, kes alevis julges õpetajale kirikus vastu rääkida, kui see kantslilt rakverelaste pattusid noomis, a seda pidasid mitmed temale suureks julguseks.“

Sarnase ulaelu ja laisklemise, hoolimatuse ja sõjaharjumuse puuduse tagajärjed hakkasid aga ajajooksul end tunda andma.

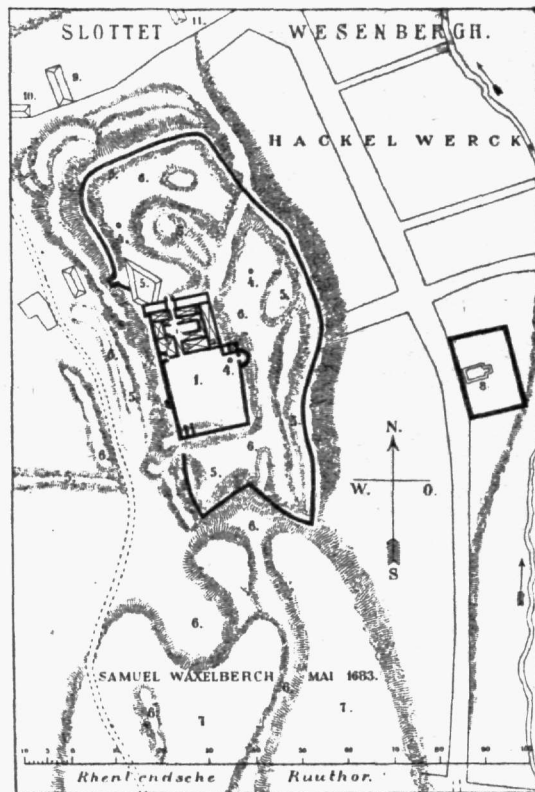
XV aastasajal, pärast tatari ikke alt vabanemist, hakkas Moskva vürstiriik Läänemere ranniku päale silma heitma ja mõnesugusel ettekäändel, mis sel ajal sõjaks põhjust andis, tungisid venelased vürst Trojerukovi ja Daaniel Adaschevi juhatusel 1558. a. suvel Narva kaudu Virusse, rüüstasid, tapsid ja põletasid siin armutumalt ning saatsid hulga inimesi Venemaale vangi. Virumaa

Rakvere loss praegu, põhjast Foto Parikas

suuremad lossid Vasknarva, Ädise, Rakvere, Toolse, Porkuni, Kiltsi j. t. langesid peaaegu vastupanemata nende kätte, sest Saksa ordumehed olid ettevalmistamata, jätsid hirmu pärast juba varemalt omad lossid maha ja jooksid Tallinna pakku, öeldes: „Las venelane võtab lossid ja maad ära, küll Daani kuningas need tema käest tagasi võtab.“ Sõjapõgenejate seas oli ka viimane, arvu järele kakkümmes teine, Rakvere vogt Gert Hüen v. Ansterath.

Lühikese ajaga oli terve Virumaa venelaste käes. Allaheidetud lossid parandati võitjate poolt ära ja nendes paigutati garnisonid. Äravõetud lossidest oli Rakvere kõige parem ja tema kõrval asus jõukas linnake. Et võimu kauem oma käes pidada, hakkasid venelased Rakveret kindlustama. Vana ordulossi pidasid nad mitte küllalt ajakohaseks ja vastupidavaks, selle-

Samuel Waxelberghi Rakvere lossi ja ümbruse plaan

leiti Stockholmi sõjamuuseumis a. 1880. Plaani keskel näeme Rakvere lossi põhijoonistust ühes eelkindlusega lõunas (1), mõlemad oma kord on piiratud põhjast, idast ja lõunast Ivan Hirmsa päevil ehitatud ringvallidega (5). Lossi moodustavad neli nelinurgelist tiiba, igaüks 10—16 m. lai. Lossi 39 m. pikust lõunakülge piiravad idas ja läänes 2 kõrget sihvakat neljatabulist torni. Selle külje kolmanda akna alt, arvates läänest, viib 3,60 m. laiune värav läbi 3,16 m. paksuse välismüüri ja 15 m. laiuse lõunatiiva lossi eelkindlustuse õuest (1), mis 16—17 m. lai (põhjust lõuna) ja 16—19 m. pikk (idast läände), lossi sisesse õue (1). Päale selle käigu lossi sisesse õue oli veel teine — lossi põhjapoolsel küljel. See oli ainult 3,33 m. laiune värav, mis viis läbi 10,5 m. laiuse lossi põhjatiiva.

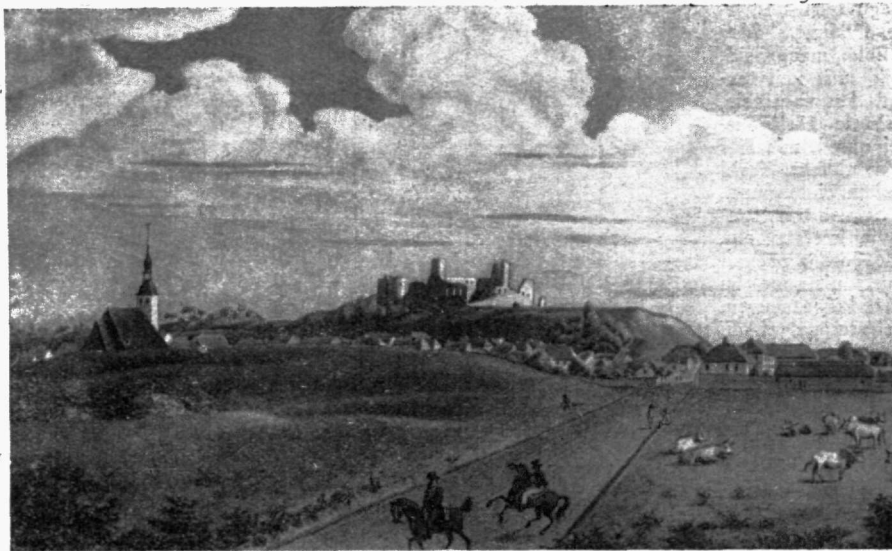
Eelkindluse müürid tugisid lossi lõunakülje nurgatornidele. Praeguse ajani kõige paremini püsind 70 m. pikkune eelkindluse äänekülg algab lossi nurgatornist ja läheb otse lõuna, kus lõpeb eelkindluse nelitahulise edela nurgatorniga. Idapoolne eelkindluse müür algab samapoolsest lossi nurgatornist, läheb esiti pisut idasse, kuni nelinurgelise tornisarnase ehituseni ja pöörab siis lõuna, ning ühineb eelkindluse lõunamüüri. Tähendatud nelinurgelisest ehitusest ulatab idasse poolümarik 13,8 laiune torn, mis on nähtavasti hilisem ehitus ja oli määratud suurtükkide ülesäädmise kohaks.

Lossi ja poolümariku tornivahelises eelkindluse müüris oli nähtavasti eelkindluse päävärav. Seda on ka Waxelberghi plaanilt näha.

Ümber lossi ja eelkindluse on plaanil musta joonena tähendatud venelaste juureehitatud ringmüür, mille ehitusmaterjaliks orduaegse Rakvere linna majad (neid oli orduaegses Rakveres umbes 400, mitu kirikut, klooster, gildimaja ja magistraat) tarvitati. Arvatavasti oli linn koondatud Vallimäe alla kiriku ümber, praeguse Pikatänav paigu. Muidugi oli Rakvere nagu iga keskaegne linn kitsaste tänavatega ja majad ligistikku koos. Praegu pole venelaste ehitatud müüridest ega nende kindlustustest midagi järele, sest arvatavasti tarvitati nad linna uuesti ülesehitamiseks. J. C. Brotzi Rakvere lossi joonistustel a. 1782 ja 1794 on ringmüürid veel alles millest üks kujutab veel alahoidund väravarki ringmüüris, ja teine — kaks tervet eelkindluse lasketorni. C. Faehlmanni plaanil agi a. 1827 puudub juba ringmüür. Et need huvitavad ja haruldased joonistused on väljamaal, siis polnud meil võimalik neid sedapuhkt oma lugejatele esitada, kuid loodame neid lähemal ajal „Odamehes“ avaldada võivat.

Waxelberghi plaanil on linnaehitustest ainult kirik (8) märgitud (Püha-Mihkli kirik, kuna praegune a. 1684 ehitati).

Päale selle on plaanil: 2. lossi kirik, 3. lossi eluruumid 4. kaevud, 5. vallid ja kindlustused, 6. orud, 7. künkad, 9. Rakvere mõisamaja, 10. mõisa rehi, 11. mõisa tall.

Rakvere a. 1807, idast
C. v. Ungern-Sternberg'i joon. 1807. a.

pärast alustasid uue jao juure ehitamist. Kõige päält kaevati lossi ees olev mägi põiki järsult läbi ja piirati mõlemilt poolt tugeva müüri; siis tehti suurtest jämedatest pakkudest kõvad laskevallid ja täideti raskete kividega. Väljaspoole müüri raiuti üles palkidest tugevad eeltornid. Laskevallide vahele sissepoole müüri ehitati hulk puust maju, kus mõne tuhande mehe jaoks ruumi leidis. Vanasse lossi paigutati moonaload ja vangihoone ja sinna asus ka vojevooda elama. Et ligemalt ehitusmaterjaali saada, lõhuti alevi kõik kivihooned ära ja kivid tarvitati müüri jaoks. Muu seas lõhuti maha mungaklooster, kirik, gildituba ja mõned kodanikkude kivist majad. Palgid raiuti lähematest metsadest. Ligi paariaastase kohendamise järele sai Rakverest tugev kindlus ja Vene väe tähtis strateegiline punkt, kust hiljem rõöv-sõjakäike Järva-, Harju- ja Läänemaale ettevõeti ja ka Tallinnat piiramas käidi.

1560. a. läksid venelased Rakverest Harjumaale rüüstama ja põletasid sääl Kiviloo lossi ja Kose kiriku maha. Samal aastal, kui Liivimaa seisuste esitajad Pärnus maapäeva pidasid, tungisid venelased Viljandi kallale ja võtsid ta tormiga ära. Pääle selle jagunes Vene vägi kolmeks — üks salk läks Lätti, teine Läänemaale ja kolmas Paidet piirama. Pärast Läänemaale rüüstamist ühines see salk Paide piirajatega, kuid linna nad seekord kätte ei saand. Selle sõjakäiguga rüüstati peaaegu terve Eestimaa ära.

Et talupojad aadlile suuri maksusid maksid ja rasket tegu tegid, kuna aga aadel neid sugugi välisvaenlase vastu ei kaitsnud ja ka neile endile võimalust ei annud oma kodu kaitsta, tekkis rahva seas rahulolematust. Terve maa hakkas käärima, talupojad tõstsid siin ja sääl mässu ja selle tagajärjel muutus orduriigi seisukord kõikuvaks. Viimane ordu-

meister Gothard Ketler oli jõuetu vaenlast riigist väljaajama ja maal korda jalale säädma. Eestimaa osad ühes Tallinna linnaga pöörasid abi järele Rootsi kuninga Eerik XIV poole, kes ka pea maa oma võimu alla võttis. Liivimaa andis end Poola kuninga Sigismund-Augusti kätte, kuna Saaremaa juba varemalt Daani kuninga venna hertsog Magnuse käes oli. Sel kombel lõpetas Saksa ordumeistrite valitsus Maarjamaal omad päevad 1561. a.

Võimude vahetus ei toond esialgul veel rahu ja korda maale. 1568. a. tungisid Pärnu mõisamehed Virus venelastele ootamatalt kallale ja põletasid vana Rakvere aleviku hoopis maha. Paastu kuul 1569. a. panid Liivimaa aadlikud Johan Duve ja Elert Kruse, kes venelaste teenistusse olid üle läind ja nüüd Rakveres asusid, Tallinna linnale ette Vene valitsuse alla anda.

Tallinn saatis saadikud Rakverre, kus Vene bojaaride juuresolekul läbirääkimisi peeti, kuid kokkuleppele ei jõutud, ja ettepanek lükati tagasi.

1570. a. talvel kogusid venelased Rakverre suu-

Rakvere lossi varemed praegusel ajal, edelast

rema hulga sõjaväge ja tungisid Tallinna kallale, aga asjata. 1572. a. tuli Rootsi väesalk Virusse ja löi vene-

G. G. Storch'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Rakvere lossi varemete ja linna plaan XIX aastasaja I. poolel

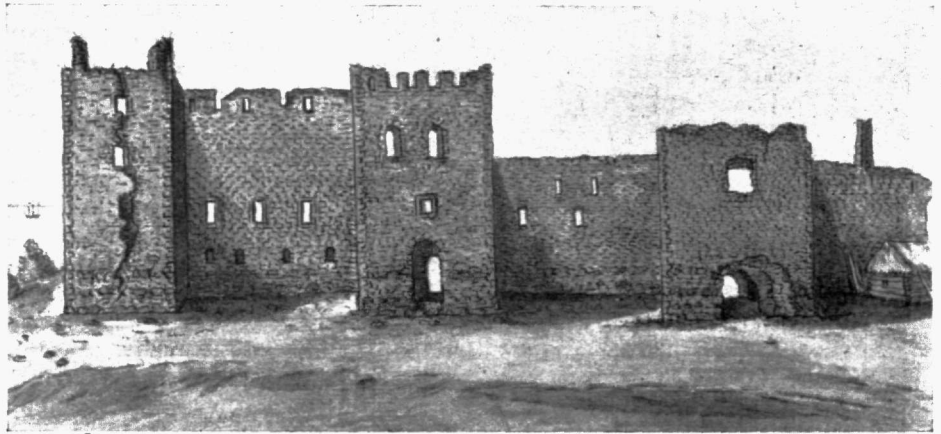

Toolse vogti pitsar

lastega Rakvere lossi all lahinguid, kuid läks varsti tagasi, maalt hulka loomi kaasa viies.

Detsembris 1572. a. tuli Venetsaar Juhan Hirnum suure opritshnikkude salgaga Rakverre

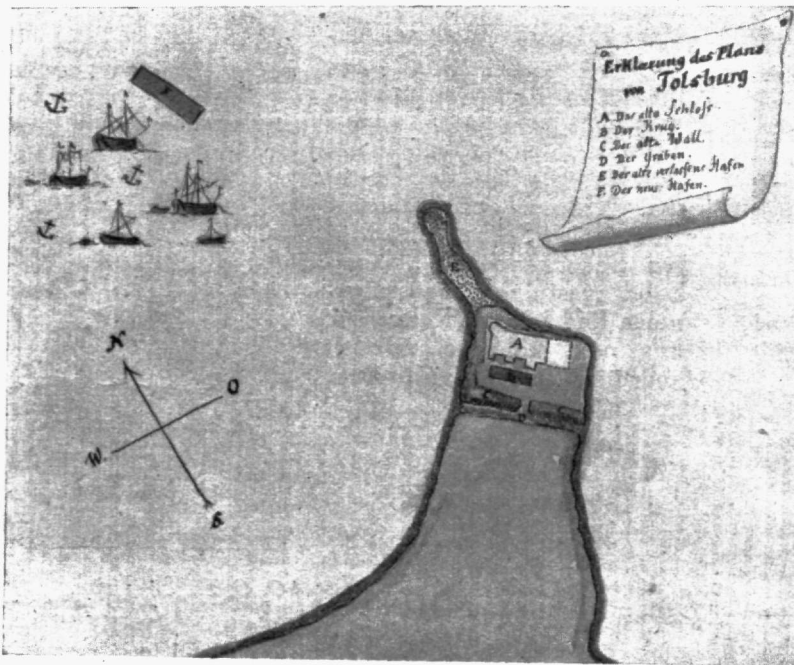
ja kogus siia kõik omad väed kokku. Rootslastel ega sakslastel ei olnud aga sellest vägede koondamisest aimugi. Jaanuaris 1573. a. tungisid venelased Paide kallale ja võtsid ta tormiga ära. 1. jaanuaril 1574. a. saadeti Tallinnast Rootsi väesalk

Ed. Körber'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Toolse lossi varemed a. 1806, läänest

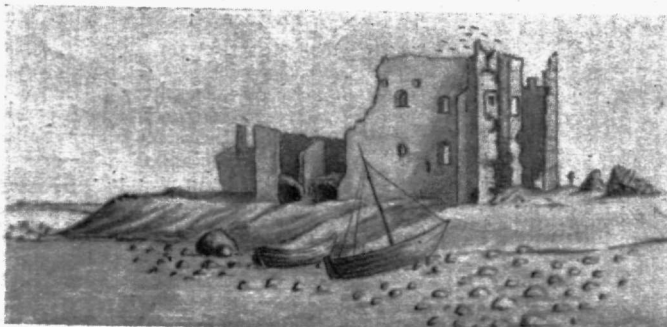

Ed. Körber'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Toolse lossi ja lähema ümbruse plaan a. 1806

Rakveret piirama. See vägi seisis koos rootslastest, sakslastest ja shotlastest. Väejuhtideks olid Klaus Akesen, Pontus de la Gardie ja shotlane Archibaldus. Siia saades hakkasid nad kantsisid ehitama ja lossi piirama. 13. jaanuaril jõudsid

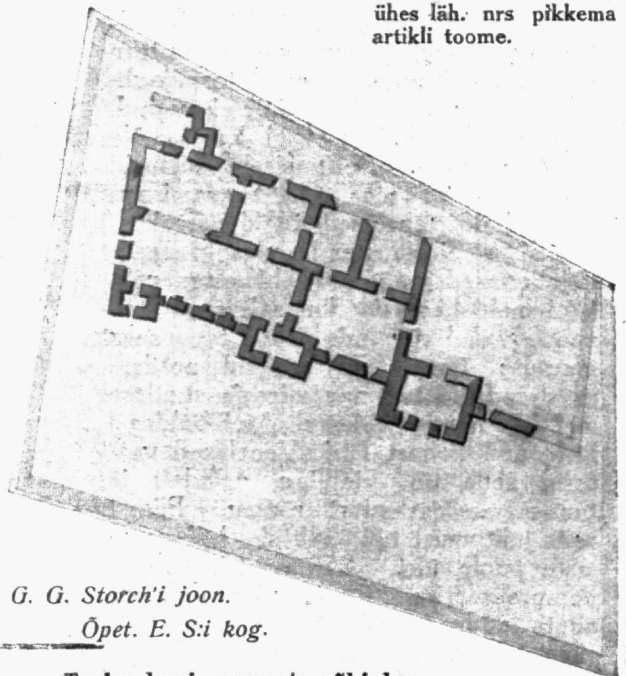

Ed. Körber'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Toolse lossi varemed a. 1806, põhjast

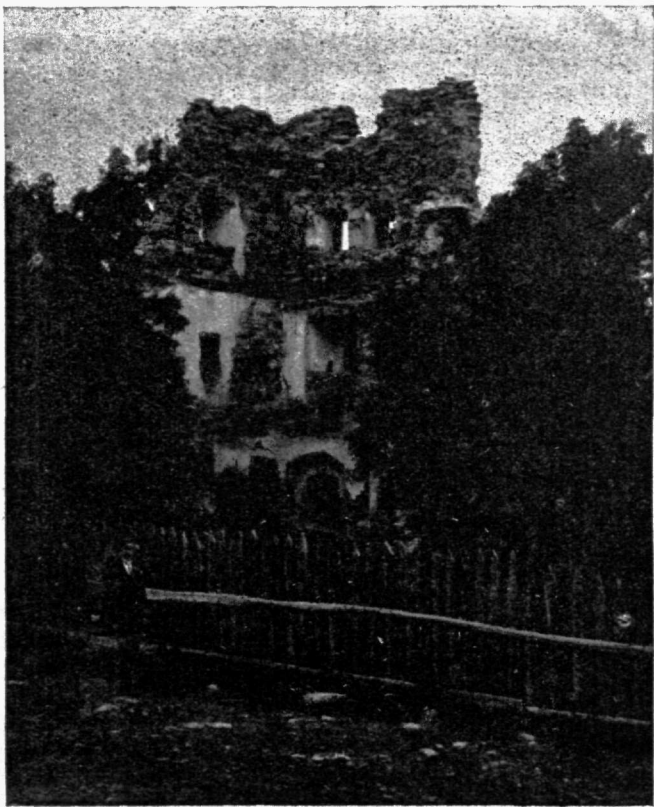
1340—41 ehitas, ordumeister Johann Wolthuss von Heerse Toolse lossi Rakvere lähedale mere ääre väikesele maaninale. Lossi ülesandeks oli kaitsta Liivimaa idast ähvardava Vene vastu ja Rakveret kui orduajal tähtsat kaubanduslinna, sest kaubavahetus käis sel ajal osalt mere kaudu. Siin juures oleval Toolse lossi ümbruse plaanil (pah. pool), mille joonistand Ed. Körber a. 1806., täh. A. Toolse loss, B. lossi tiik, C. vana vall, D. vallikraav, E. vana orduaegne sadam, F. uus sadam. — Samal leheküljel oleval Toolse lossi varemete põhiplaanil kujutab parempoolne osa lossi eelkindlust, millesse viis lossipäävärav. Lossi kahte sisemist õuet tähendavad kaks alumist jaotust plaanil (pahempoolses — lossi — osas), mis olid kindlustatud kahe tugeva neljatahulise torniga. Ülemistes jaotustes reas plaanil on lossi hoonete osad. Esimese all pahemalt oli keller. Sellest osast ulatas väljapoole ümarik torn, mis varisend aastal 1804. Põhiplaani ülemise jaotuse kaks parempoolset osa kujutavad endiseid tagavararuumi, millede välisseinad ajakestes lõhutud ja varisend. — Olles Rakvere merikaubanduse kaitsekindlustus, on Toolse lossi minevik Rakverega lähedalt seotud, mispärast esitame oma lugejatele Rakvere ajaloolise ülevaate täienduseks ka pilte sellest lossist. Et ka teistest Virumaa lossides tülevaadet saada esitame ühtlasi ka lühid. ülevaadet ja pildid teistest Virumaa lossidest — Porkunist, Ädisest, Kiltsist ja Vasknarvast —, kuna Narva kui päale Rakvere suurema ja tähtsama Viru lossi üle ühes läh. nrs pikkema artikli toome.

G. G. Storch'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Toolse lossi varemete põhiplaan

Ädise lossi varemed

Virumaal, Jõhvi kihelk., Ädise mõisas, praegusel ajal. Ehitand a. 1293 ordumeister Bodo v. Hohenbach. Orduajal oli ta laenatud Taube'de (Tuve) perekonnale. Hävitatud Põhjasõja päevil.

Tallinnast ka suurtükid päralt; nüüd algas kindluse pommitamine ja tormijooksu ettevalmistamine; kohe piiramise algul said mõned väepäälid venelaste kuulidest surma ja kaks tormilööki ei annud tagajärgi. Märtsi-kuus tehti kantsid teise kohta ja jätkati kindluse pommitamist, purustati ka üks torn ära ja võeti mitmel korral tormijooksusid ette, aga kindlust kätte ei saadud. Ühendatud piirajate vägi kaotas üle tuhande mehe. Selle järele katsusid rootslased ka maa alla kaevamisega õnne, kuid venelased tegid vastukaevamisi ja ajasid nende plaanid nurja. Et shotlased möödunud lahingutes rohkem mehi kaotasid, kui sakslased, tuli nende vahel tüli, mis peagi tapmiseks muutus; ühe tunni jooksul nottisid sakslased üle tuhande viiesaja shotlase maha ja nende päälikul Archibaldusel lasti kuul kehast läbi. Venelased vaatasid seda tüli kindluse vallidelt ja tundsid sellest suurt rõõmu. Pärast seda juhtumust tuli hulk shotlasi venelaste poole üle. 25. märtsil lahkus demoraliseeritud Rootsi vägi Rakverest ja lagunes maad mööda laiali, kus rüüstama hakkas. 1574. a. suvel tungis Vene vägi, kelle hulgas palju tatarlasi oli, Rakverest uuesti Harjumaale ja põletas

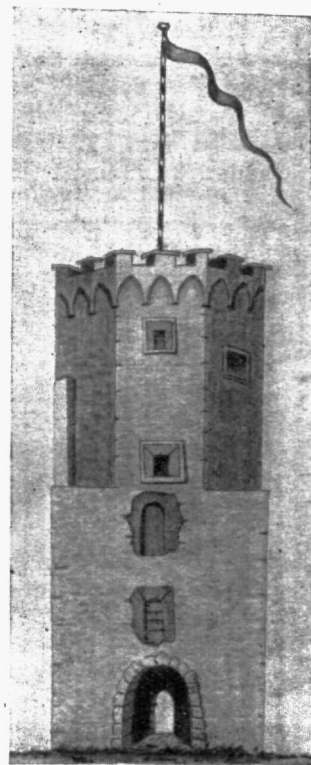
maanteed; teiseks, ei tungind ta vene vägede oli, päälegi on teada Karl XII kokkupõrge venelastega Pühajõel ja kogu Narva lahingu käik.

Esitame oma lugejatele selle pildi, kuigi ajalugu ei tea sellest külamehest. Arvatavasti on selle pildiga tahetud rootslaste arvel paha nalja teha.

sääl veel allesolevad külad maha, riisus maa paljaks ja ajas kõik sarvloomad ära. 1575. a. võtsid venelased Rakverest sõjakäigu Läänemaale ette ja rüüstasid maa põhjalikult. Samal aastal läksid venelased ja tatarlased Rakverest teistkorda Pärnумаale, piirasid Pärnu linna sisse ja võtsid ta 9. juulil tormiga ära.

Et venelastele vähegi vastu hakata, palkas Tallinna linn salga Harju talupoegi vähese tasu eest oma teenistusse. Salga päälikus sai rahameistri sell Ivo Schenkenberg, kes alguses salgale vähe sõjaväelist korda õpetas. See salk hakkas venelasi tagakiusama ja neid partisaani-sõjaga tülitama. Peagi omas salk vahvuse poolest hää kuuluse ja neid hakati „Hannibalideks“ kutsuma.

1579. a. hakkasid rootslased agaramalt venelastele nahapäale käima ja saatsid kaks salka Venemaad rüüstama; üks salk läks üle Viiburi Venesse, teine tungis, Hans Erichseni juhatusel Narva ja Vasknarva vahelt läbi, põletas sääl palju kirikuid, mõisaid ja külasid maha. Selle eest ilmus mõnituhat tatarlast Harjumaale laastama. Neile saadeti Tallinnast Rootsi ja Saksa salgad ja Ivo Schenkenbergi „Hannibalid“ vastu, kes nad põgenema löid ja kuni Rakvereni, kus neid kindluse vallidelt suurtüki tulega vastuvõeti,

G. G. Storch'i joon.
Opet. E. Si kog.

Porkuni lossi varemed,
lõunast

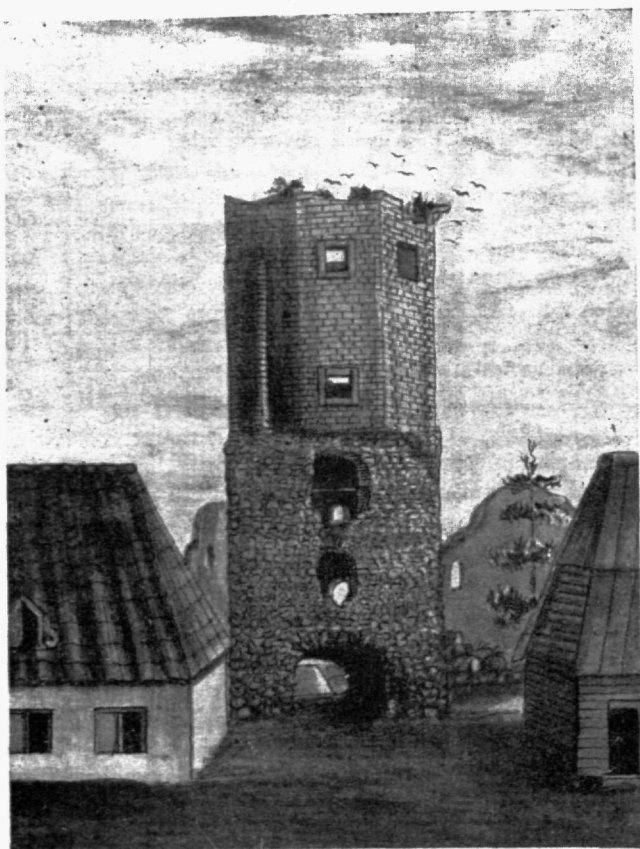
„Karl XII teejuht“

See pilt on Peterburi Keiserlikus Biblioteegis ja kannab allkirja: „Tõeline kujutus truust külamehest, kes juhtis Tema kuningliku kõrguse Rootsi Majesteedi jne. aastal 1700 ühes tema sõjaväega mööda kõrvalteed Narva linna piirava moskvalaste laagri taha.“

„Augsburgis tähevalaja ja joonistaja Albrecht Schmidt juures Paljajalgiste sillal.“ —

Juba selle pildi juure kuulvas tekstis on kaks ebatõde: esiteks, ei marssind Karl XII Rakverest piki kõrvalteed Narva poole, vaid otse mööda suurt seljateha, mis täiesti võimata

Porkuni loss

Ed. Körber'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Porkuni lossi varemed a. 1794

taga ajasid. Tagaajajad läksid Tallinna tagasi. Et omale au ja kuulsust teenida, tuli Ivo Schenkenberg samal aastal oma salgaga uuesti Rakvere alla.

Ajaloo kirjutaja B. Russov lausub selle sõjakäigu kohta järgmist:

„Ja kui ta Rakverest enam kaugel ei olnud ja kindlad sõnumed sai, et tatarlased temale liiga tugevad, pidas ta paremaks omale kasulikuma seisupaiga võtta, et vaenlast võiks välja lagedale meelitada. Sellega ei olnud tema vend Kristoffer Schenkenberg päri, vaid sõimas oma venda Ivt ja teisi kõiki argadeks meesteks

G. G. Storch'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Porkuni lossi varemete ja lähema ümbruse plaan

A. 1479 ehitas Tallinna piiskop Simon von der Borg selle lossi. Porkuni loss oli Tallinna piiskopide suviresidentsiks. Porkuni on rohkem kaunis kui kindel loss olnud. Rootsi päevil kinkis kuningas Gustav Adolf a. 1628 Porkuni kindral-major Hans Heinrich von Tiesenhausenile, kes oli Eestimaa landrat. Tema poeg, ka Hans Heinrich, ühendas Porkuniga rea teisi mõisaid, ja ostis ka Rakvere 30.000 riigitaaltri eest vabapreili Elisabeth Adriana von Brederoode'lt. Reduktsiooni läbi kaotas ta suurema osa oma mõisatest. Vene valitsus aga kinnitas Porkuni jällegi Tiesenhausenite perekonnale. — Kunas Porkuni loss hävitatud, pole ajalooliselt kindel, kuid veel aastal 1561 mil rootslased Klaus Christerson Horn'i juhatusel ta valdasid, oli loss terve. Igatahes purunes ta järnevates sõdades. —

A. 1792 leiti Porkuni lossi varemetest prügi seest savikann, mille pildi siin juures toome. Ta on 9 tolli kõrge, läbimõõt alt 3, ülevalt 2 tolli. Kann on põletatud savist ja valget tooni. Niisug. kannet tarvitasid katoliku piiskopid suurel neljapäeval pidulikul jumalateenistusel. Kannul on aastaarv 1592 ja tähed I. H. S. — algtähed pühast kirjast. U. 75 a. eest langes varemete lähedal tee ühe koorma all sisse ja nagu selgus suurde keldri, milles leidis rohkesti tulerikund vilja. Umbes sama ammu leidsid mõisatöölised n. n. Taanikuristikus neli suurt vanaaegist tinakannu, mis olid täidetud mingi heleda vedelikuga. Õnnelikud leidsid joid seda ja jäid pikka, kosutavasse unne.

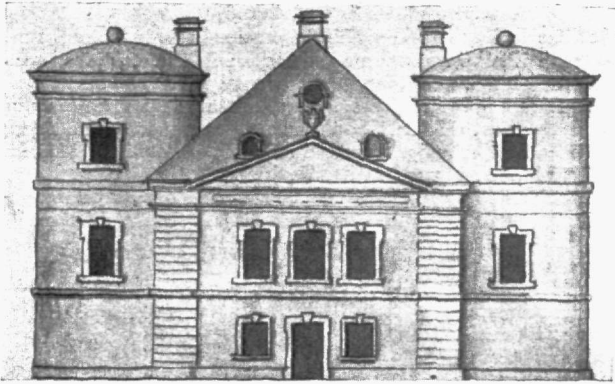
Ed. Körber'i joon.

Õpet. E. Si kog.

Porkuni piiskopi kann

ja oli oma tõlbi vaprusena ühes mõne talupojaga esimene, kes kallale julges minna. Teised, kui seda nägid, läksid temale järele ja käisid tatarlastele üsna vaprast päale ja ajasid nad kaks korda Rakvere väravateni ja löid üle viiekümne mehe maha; venelased ja tatarlased imestasid selle väikese salga julguse üle ja arvasid, et neil salavägi põsates on. Aga kui nad ühes teises tapluses ühe Ivo mehe vangi võtsid ja sellelt teada said, et sääl salaväge mitte ei ole, siis tulid kõik venelased ja tatarlased salkades kallale ja piirasid nad sisse. Kui Ivo seda märkas, algas suur põgenemine. Kristoffer Schenkenberg ei tahtnud ennast vangi anda ja langes võitluses. Ivo sai haavata ja võeti vangi ühes kuuekümne teisega, kelledest mõned Rakveres ülespoodi ja mõned torni heideti. Kui Ivo Schenkenberg vangi langes, siis oli sääl kõigil venelastel suur rõõm ja hõiskamine, niihästi Liivi kui ka Venemaal, just kui oleksid mõne valitseja vürsti vangivõtnud. Varsti viidi Schenkenberg ühes kolmekümne teise vangiga Pihva suurvürsti juure, kus ta kolme vangilangend bojaari ehk aadlit enese vabastamise eest pakkus, aga see ei aidand midagi, vaid ta saadeti ühes oma seltsilistega surma.“

1581. a. algusel tuli üks Rootsi väesalk ühes suurtükkidega Viiburist jääd mööda üle Soome lahe Eestisse ja tungis 20. veebruaril Rakvere kallale; ligematest lossidest ruttas sada vene harkpüssimeest appi, kuid rootslased tegid need kahjutaks. Rootsi väepäälikuks oli Pontus de la Gardie. Tallinnast paluti rasked suurtükid

Kiltsi loss — ümberehitatuna

Rakverre saata, aga et tee halb oli, viibisid need teel ja rootslased hakkasid 1. märtsil oma kaasa toodud väljasuurtükkidest kindlusele tuld andma; peagi läksid puust eelkindlused põlema ja venelased ei jõudnud tulele piiri panna. Nähes, et tuli võimust võtab, süütasid nad ise teisel pool kindluses mõned puumajad põlema, et rootslased sinna sisse ei asuks ja taganesid ise vanasse ordulossi. Vaheajal jõudsid Tallinnast müürimurdjad kohale ja pandi kohe tegevusesse. Piiratud seisukord läks täbaraks ja kindluse ülem, vojevooda Stepan Saburov alustas rootslastega allaandmise üle läbirääkimisi. Lühikese tingimise järele andis kindlus alla ja 4. märtsil 1581. a. lahkusid venelased Rakverest omi pühakujusid kaasa võttes. Äravõidetud kindlusest said rootslased määratu tagavara igasugu vilja, suur-tükke, püssirohtu, tina ja muud sõjamoona. Mõned suurtükid saadeti siit, kui võidumärgid, isegi Rootsi päälinna Stokholmi.

Nüüd oli Rakvere, venelaste päätoetuspunkt, küll äravõetud, aga Virumaale see veel rahu ei toond, sest Paide ja Narva olid alles nende käes. Mõlemad pooled hakkasid nüüd maad rüüstama. Talupojad, kes venelastega olid, said rootslaste käest pigistada ja neid, kes rootslasi toetasid, kiusasid venelased taga. Viimaks pidid inimesed mõlematele pooltele hääd olema, et asjata vintsutamisest pääseda.

1581. a. jooksul võtsid rootslased ka Paide ja Narva linnad ära ja surusid vene väed täitsa Eestimaaalt välja. Sõda kestis veel mõnda aastat vaheaegade Vene pinnal edasi, kuni 1618. a. Stolbovos lõpulik rahu Rootsi ja Venemaa vahel allakirjutati.

Päälle Rootsi alla saamist hakkas Rakvere vähehaaval kosuma, kuid pea algasid uued vaenupäevad. 1600. aasta ümber läks sõda Rootsi ja Poola vahel lahti, mille läbi ka Rakvere kannatada sai. 1602. aastast päälle käis linn mitukorda käest kätte, kuni ta 1605 a. päriselt Rootsi jäi. Sõdade tagajärjel oli loss niivõrd ärapurustatud, et rootslased teda enam parandama ei hakkand. 1635. a. kustutati ta kindluste nimekirjast hoopis maha.

Rahutegemisel viibis Stolbovos ka Hollandi Seelandi-Friisi kõrgema nõukogu esitaja Reinhold v. Brederode, kes hästi oskas Rootsi huvisid kaitsta ja kasulikke rahutingimisi saavutada. Selle teene eest annetas Rootsi kuningas Gustav-Adolf II juulil 1618. a. Brederodele Rootsi vabaherra von Vesen-

Kiltsi loss

Viru maakonnas, 32 klm. Rakverest, 6 klm. Väike-Maarjast ja 2 klm. Kiltsi vaksalist asub väikese oja kaldal Kiltsi loss. Tema asutamise aasta pole kindel (1292?). Vanesti oli ta laenuhärrade väike kindustatud loss. 1558 a. oli siin lahing ordumeeste ja vene vägede vahel, mis esimeste kaotusega lõppis. Tugeva pommitamise läbi sai loss pea-aegu hoopis purustatud. Venelased teda enam ei parandand. 1581 a. võtsid rootslased ta venelastelt ära. Rootsi-Poola sõja ajal käis ta mitu kord käest kätte, kuni 1604 a. Rootsi jäi. Suures põhjasõjas ei olnud tal enam sõjalist tähtsust. Vene valitsuse ajal omas ta major v. Benkendorf, kes lossi 1769 a. uuesti kindluse kujul üles ehitas ja teda elumajana kasutas, millisenä ta tänini püsind.

bergi aunime ja kinkis talle Rakvere lossi ühes 20 adramaaga pärandatavaks laenuks. Alaliste sõdade tagajärjel vajas Rootsi riik sagedasti välislaenusid, kus mitmel korral jällegi Brederode vaheltsobitajaks oli. Nende teenete eest anti talle 16. mail 1629. a. Rakvere loss ühes maaga pärisomanduseks. 1631. a. kinnitas kuningas veel kord seda oma käsukirjaga.

Nüüd oli Rakvere ainult nime poolest linn, tegelikult aga mõisnik Vesenbergi pärisomandus. Linn katsus omi õigusi mitmel korral tagasi saada ja läkitas isegi 1635 a. saadikud Stokholmi, aga sellest ei tulnud midagi välja, kuninga kinkimiskiri jäi maksvaks ja linn Vesenbergi eraomanduseks. 1669. a. müüsid Vesenbergi pärijad Rakvere maanõunikule v. Tiesenhausenile 30.000 taalri eest edasi. 1672. a. kinnitas Rootsi valitsus ostu-müügi lepingu. Omanikkude vahetus ei toond Rakverele paremaid elutingimisi; ka reduktsioon-komisjon, mille Karl XI Baltimaa mõisnikkude õiguste kitsendamiseks asutas, ei jõudnud Rakvere hääks midagi teha.

Põhjasõja ajal sai Virumaa ja osalt ka Rakvere jälle valupäevi üle elada. Rootsised kasutasid linna oma vägede ja varude koonduskohaks. 13. novembril 1700. a. läks Karl XII ligi kümnetuhande mehega siit Narvat päästma. 1703. a. oli Sõmeru mõisa ligidal rootslaste ja venelaste vahel lahing, kus rootslased kaotasid ja säält Rakvere taganesid. Venelased lask-

G. G. Storch'i joon.

Kiltsi lossi lähema ümbruse plaan

Õpet. E. Si kog.

Vasknarva loss

Virumaa ida nurgas, kus Narva jõgi Peipsist välja voolab, asub Vasknarva alev. Ta on Narvast 64 ja Jõhvist 55 klm. eemal.

Pääle daanlaste Eestimaalt lahkumise 1346, laiendasid Saksa ordumehed ome riigi piirid Narva jõeni ja nende idapoolseks naabriks jäi Venemaa. Sõjatehnilisest küljest venelastest üle olles ei saand nad aga arvuliselt nende vastu. Juba 1242 Pihkva järvel kaotatud „jäälööming“ sundis sakslasi ettevaatuse abinõusid otsima piiri kindlustamise ja lepingute kaudu.

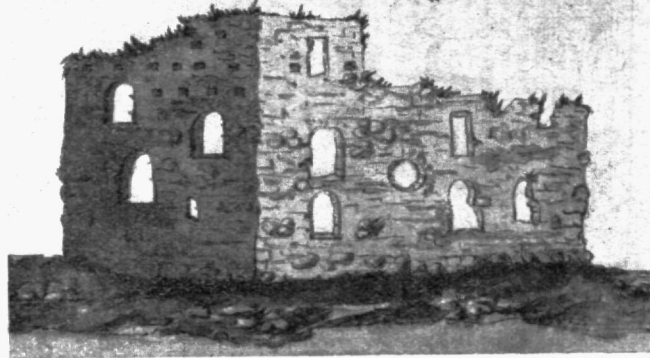
1349 ehitati ordu poolt idapiiri kaitseks Narva jõe liinile üks kants, mille venelased aga samal aastal maatasa tegid. Ligi kaheksakümmend aastat hiljem, 1427 alustas tolleaegne ordumeister Zise v. Rutenberg Narva jõe algusele Peipsi järve äärde laande uue kindluse ehitust, mis mõne aasta kestis, sest ehitusmaterjali — paasi — ei olnud ilgidalt saadu. 1433 sai kindlus valmis, kuhu orduvogt asus. Uut kindlust hakati esiti Uueks lossiks, pärast aga Uueks ehk Vastse Narvaks kutsuma, millest ajajooksul Vasknarva tekkis.

Ordumehed armastasid vahetevahel ka Venes riisumas käia. Nii-suguseid röövkäike ei jätnud venelased ilmaski võlgu; nad tungisid omakorda Eestimaale, kus maa päriselanikud ordumeeste tegude pärast kannatada said. Nii valitses piiril alaline sõjahirm. Viimaks tüdinesid mõlemad pooled sarnastest röövsõjakäikudest ja tegid 1462 vahearu kümneks aastaks.

1433—1558 valitsesid Vasknarvas 10 orduvogti. Et kindlus laanes usus, kus igasugused läbikäimise võimalused puudusid, ei tekkinud tema ümbrusesse elanikke, nagu teistel lossidel. 1558 lõppes ordu ja vene vaheline rahuaeg ja kohe samal aastal mai kuus tungis Vene vägi vürst Trojerukovi ja Daniel Adashevi juhatusel Vasknarva ja võttis ta tormiga ära. Viimane orduvogt Diderik v. Steinkule oli aegsasti enne lossi allaandmist Tallinna põgenend. Venelased parandasid pommidest rikutud lossi ära. panid oma garnisoni sisse ja olid siin 23 aastat valitsejad. Vasknarva jäi nendele etapikohaks, kust kaudu talviti

Vasknarva vogti pitsar

Vasknarva varemed a. 1843 Õpet. E. Si kog.

otsem tee Venest Eestimaale käis.

1561 a. lõpetas Saksa orduvalitsus oma elupäevad ja Eestimaa sai Rootsi alla. Algas sõda Vene ja Rootsi vahel. 1579 a. tungis Rootsi väejuht Hans Eriksen Vasknarva juurest läbi Venemaale, rüüstas säääl mõisaid, külasid ja kirikuid ning tuli sama teed suure sõjasaagiga tagasi. 1581 a. võttis Rootsi kindral Pontus de la Gardie Vasknarva tormiga ära. Suurtükitelest sai loss tugevasti vigastada. Et rootslased oma riigi piirid kaugemale Venemaa sisse nihutasid, ei vajand nad enam Vasknarvat piiri kaitseks ja jätsid ta varemetesse. Praegu on temast 10—12 meetri kõrgused paekivist müürid järele.

Eesti vabadussõja ajal löödi siin mõned väiksemad kohalise tähtsusega lahingud.

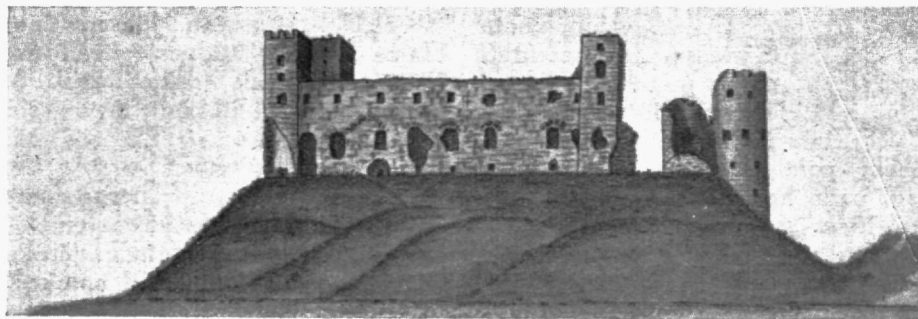
Ümber 1650, kui Venes patriark Niikoni algatusel kiriku- raamatute parandamine käile võeti, tekitas see uuendus usulise liikumise ja vanausu poolehoidjad põgenesid mitmele poole laiali. Osa neist rändas Bestimaale. Üks sarnane salk leidis omale uue eluaseme Vasknarva kindluse varemete juures.

sid mõned pommid linna, mille läbi kirik põlema läks ja maani maha põles. — Mõne aastaga oli maa jälle lage ja rüüstatud; selle järele algav katk tegi veel põhjaliku hävitustöö. 1721. a.

läks Eestimaa Nystadti rahulepingu põhjal Venemaa alla.

Ka see järjekorraline valitsuste vahetus ei toond rakverelaste ellu midagi uut ja tähtsat. Linn oli vaeseks jäänd, elanikkudest lage ega jõudnud omi kaotatud õigusi tagasi nõutada. Vene valitsus kinnitas Tiesenhausenile ta endised õigused ja vabadused. Mõisnik jäi linna üle täielikuks peremeheks, sundis kodanikke, kui omi orje, sõna kuulama ja liitis veel allesolevad linnamaadki mõisa külge. Linna alla jäi ainult see maariba, mis asus Vallimäe ja Rakvere jõe-kese vahel. Alles keiserinna Katariina II ajal, 1783. a., kui Eestimaast kubermang sai, anti linnale ta õigused tagasi ja nimetati Viru maakonna linnaks. Et Rakverele laienemise võimalust soetada, ostis riigivalitsus mõisnikult osa endiseid linnamaid ja annetas nad linnale tagasi.

Nüüd järgnes pikem rahuaeg ja linn hakkas

G. G. Storch'i joon.

Rakvere lossi varemed lõunast XIX a. s. I p.

Õpet. E. Si kog.

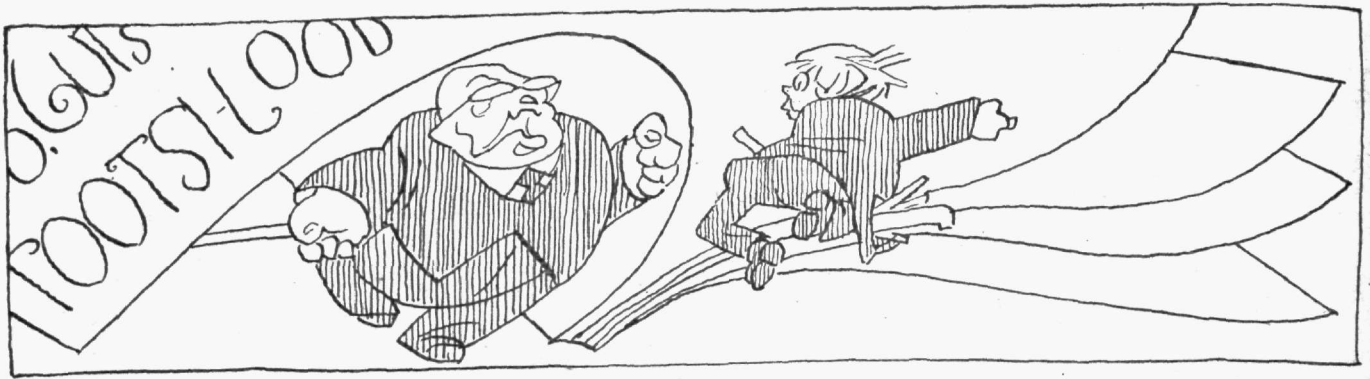
kosuma. Viljarikka maa keskel asudes, läks temas käsitöö ja kaubandus õitsele. 1870. ehitati Peterburi-Tallinna raudtee Rakverest läbi ja see aitas omakord linna suurenemisele kaasa. Samal aastal hakkas Lontova sadamas Kunda tsemendi vabrik töötama.

1894. a. ühendati Rakvere ja Kunda raudteega.

1917.—1919. a. elas Rakvere veel kord mitu valitsuste vahetust läbi, kuni 12. jaanuaril 1919. a. lõpulikult Eesti vabariigi alla sai.

Suurest lossist, mis omal ajal tugev kindlus oli ja mille pärast nii palju heideldi, on praegu laialdased varemed järele. Varemete ümbrus on lage ja õudne, ei puud ega põõsakest, rohigi on kidur ja katab tükati maapinda. Mäeseljäandikku, kus seisavad varemed ja vanad lossikraavid, kutsutakse Vallimäeks. Siin ümbruses puhkab mullapõues nii mitmegi rahva poegi — eestlasi, daanlasi, sakslasi, venelasi, tatarlasi, rootslasi, shotlasi ja poolakaid. Teisel pool mäeseljäandiku otsal asub kuulus Rakvere tammik.

Rakvere varemed on suuremad Eestis.

Äripäev

Pildikesed Paunverest | „Kevade“, „Suve“ ja „Tootsi pulma“ järg

Kirjutand O. Luts | Illustreerind O. Krusten

Teele

„Jaa...“ kordab Toots mõttes olles. „Koit ja Hämarik...“

„Nojaa... Ei, sa ära süüdista ka mind, nagu mina sind milleski ei süüdista. Ülesool on sinu ema igalpool ees ja taga, mina aga ei taha istuda käed rüpes, ja õieti polegi sääal kohta, kus istuda käed rüpes. Mõttele järele, kulla Joosep, küllap saad isegi aru, et nii on parem: sina sääal, mina siin.“

„Jaa... Ja kaua peab see siis nii kestma?“

„Noh... ma ei tea.“

Üuesti vajub Toots mõttesse ja keerutab oma punakaid kihvu. Ta sai nüüd kätte oma Teele, on naisemees —

ja pole siiski naisemees; pole naisemees — kuid on ometi. Ta pole kunagi palju hoolind rahvajutust, aga nüüd ometi hakkab tal hirm.

„Kõige õigem,“ ütleb siis pikkamisi ja kindlusega, „oleks ehitada uus elumaja.“

„Nojaa,“ vastab Teele lihtsalt, „ega seegi nõu paha ole.“

„Aga kui hakka mõtlema, palju see aega võtab ja...“

„Jah, midagi see ikka võtab.“

Toots märkab iroonilist muet naise näol ja tunneb kohe, kuidas ta meeleolu veelgi langeb. Siis niisugune oligi see nõu ja abi, mida ootis Teelelt! Teda jäeti lihtsalt üksi kõigi oma muredega. Ja ometi oli see alles möödunud suvel, kui seesama Teele talle ise abi pakkus. Mis uus ja imelik tuju oli see jälle, millega teda piinata taheti? Või tahtis naine teda kõige päält alandada? Tahtis, et Toots temalt abi paluks? Noh, niisugusel puhul tahtis ta selle asja üle enne tublisti järele mõelda, kui midagi tegi. Nüüd algasid pääle need esimesed abielu jõuproovid ja nüüd ei tohtind olla nõrk — nii tark oli temagi, Joosep Toots Paunverest. Või kui juba kord anda püksid naise jalga, siis oleks end pidand heitma naise meelevaleta jalamaid... ilma kõitluseta... nutma ta rinnal nagu väeti ja võimetu, laskma end juhatada ja assetada. Igatahes:

teine neist, sest kõige hirmsamaks kujuneb vahekorid abieluliste vahel, kui jõuproov kestab lõpmatuseni. Pole midagi kohutavamad abielus, kui lühikesed tahtejõu-impulsid sellelt ehk teiselt poolelt. Üürikesse võidujoovastuse järele algab reaktsioon kahetsuse ja sentimentalismi kujul, ning ajal, kus jälle arvatakse kõik olevat hästi, tõmbab vastane pool, ilma et seda isegi märkaks, veel õieti rõnga oma saba.

Seda kõik teadis Joosep, sest ta oli oma elus nii mõndagi tähele pannud ja oli lahtise päaga inimene nagu öeldakse.

„Ja see on kõik, mis sul mulle ütelda on, Teele?“ küsib Ülesoo peremees tasa.

„Jah. Ma ei tea, mis peaksin sulle veel ütlemale pääle selle?“

„Noh,“ asutab Joosep minekut, „olgu siis nii. Elame siis eestkätt pealegi nii nagu Koit ja Hämarik. Eks me näe, mis edaspidi saab. Ma küll kuidagi poleks uskund, et siit üksinda tagasi sõidan, aga nüüd midugi pean uskuma. Ela siis hästi, Hämarik, ja ära unusta oma Koitu.“

Seepääle astub Ülesoo peremees eeskotta, ilma et vaataks pahemale või paremale poole. Teele vaatab talle suunurkade tuksatades järele ja hüüab: „siis:“

„Joosep! Oota veel natuke!“

Seda hüüet kuuleb äramineja väga hästi, kuid teeb oma südame kõvaks nagu kivi, sammub õue, vabastab hobuse käsipuu küljest ja kihutab Ülesoo poole.

„Naistega ümberkäia,“ kordab sõitja endamisi üht vana, kuulsat sõna, „on sama raske kui kanamunade keskel tantsida. Seda peab õppima seitse aastat ja üks päev.“ Ja natuke maad edasi: „Kui naised oleksid isegi klaasist, ka siis ei paistaks nad läbi.“ Ning veel tükk maad kodu pool: „Igatahes oleks olnud õigem, kui enne oleksin ehitand maja ja alles siis võtnud naise. Nüüd algasin oma elu nagu laps, kes maalib inimkuju: tegi pää ja kohe selle alla jalad. Puudub keha, s. o. maja.“

IV.

Mõnikümmend sammu enne ristteed jõuab Toots järele ühele pihtkasukaga ja läki-läkiga varustatud jalamehele. Jalamees astub kõrvale, oodates kuni sõitja mööda kihutab. Kuid sõitja ei kihuta mööda, vaid peab hobuse ühe raksuga kinni ja hüüab:

„Tule pääle, Lible!“
„Ohoo!“ vastab seepäale Paunvere vana kella-
mees, „näe, Ülesoo peremees ise ongi! No kust te
s' nüüd kah tulete Tootsi-isand?“

„Istu pääle, küllap siis ütlen.“
Lible kõbib rekke, võtab sinistkirja labakinda
käest, teretab vana sõpra ja algab siis uuesti:

„Noh, eks vist käind äia pool?“
„Ei,“ raputab Toots pääd, „äia pole ma täna
näind ega tahaks teda praegugi näha. Käisin...
Tead, Lible, kus ma käisin?“

„Ei tea. Kust ma s' võin teada. Kui te äia
pool ei käind...“

„Käisin naise pool.“
„Missuguse naise pool?“

„Oma naise pool.“
„Päh,“ teeb Lible ja vahib küüdimehele suuril
silmil otsa. „Mis ajast saadik ta siis nüüd jälle Rajal
elab?“

„Paar päeva juba. Rohkemgi.“
„Noh, ega ta s' ometi sinna jae?“
„Jäab küll.“
„Mis te räägite Tootsi-isand! Te teete nalja. Ma
tean, te olete suur naljahammast.“

„Ei, Lible,“ pöörab Ülesoo peremees hobuse
teisele teele ja hobusega ühes ka jutu, „kui sul natuke
aega on, tule Ülesoole, sääl kõneleme.“

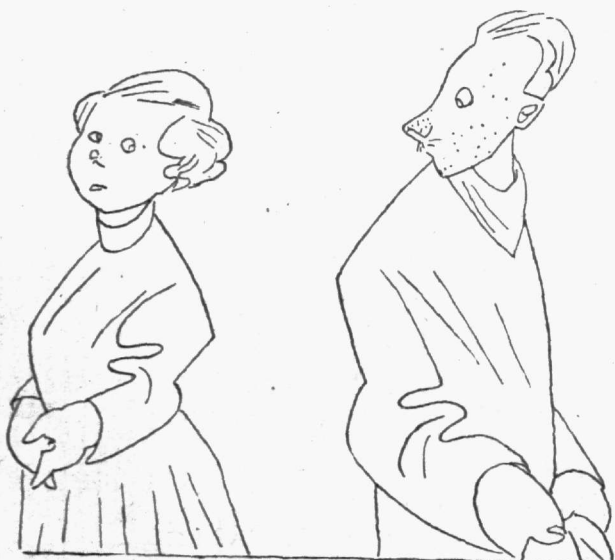
„Mul on täna aega küll. Varsti on pime käes,
kuhu ma enam lähen.“

„Tubli. Aga üht pean ma sulle ütleva, Lible,
ole kordki elus mees ja pea suu. See kõik, mis ma
sulle täna ütlen, peab esialgu saladuseks jääma.“

„Noojaa, aga kulla Tootsi-saks, millal olen ma
oma suud teie vastu kurjasti tarvitand?“

„Tubli, tubli. Asjalugu on nimelt niisugune, et...“

Toots selgitab Liblele oma praegust seisukorda
ja toonitab iseäranis seda asjaolu, et tema nüüd enam
Raja vanamehelt krossigi vastu ei võta, kuigi peaks
pakutama. Ennemini tahab ta elada räästa all, kui
peaks ehitama uue maja äialt mangutud rahaga. Ja
säälsamas korraga tärkab temas aimdus, et ongi just
Teete teenus, et äi seni pole rahast juttu teind, et
kõik need ja teised tembud on välja mõeldud ainult
tema vintsutamiseks.

„Ela siis hästi, Hämarik!“

„Aga nüüd just tahaks
ta kiusajale näidata, et ta
end jõuab üles upitada
enese jõul.“

„Mis me siis peame
tegema?“ küsib Lible
üsna kohkund näoga,
mis temalt väga harva
näha saab.

„Seda ma just taht-
sin sinult küsida, Lible.
Oled ju alati nii tark ja
terane, näita siis nüüdki,
mis võid.“

„Tark ja terane,“ uri-
seb Lible. „Mis tark ja
terane mina enam olen:
üks jalg hauas, teine hua
kaldal...“

„Ära n'd jälle nii pi-
kalt!“ tõrjub Toots käega. „Pead sa ka alati lidama
ja Aadama kaudu ringi käima, enne kui asja enese
juure välja jõuad!“

„Jah, noh,“ kehitab Lible õlgu, „kust ma siis nii
järsku võtan, mis vastata. Ma just siis mõtlengi vas-
tust, kui ma lidama ja Aadama kaudu ringi käin.“

„Noh käi siis ära ja ütle, mis ütled.“
„Ehitame uue maja.“

„Millega.“
„Kas siis puhast raha enam sugugi järel ei ole?“

„Sugugi! Mis tähendab: sugugi? Mis see aitab,
kui ma omale näituseks kümme või viisteistkümmend
palki õue toon, neist ometi ei saa veel maja ehitada.“

„Aga on küll ütlemata ilus palgiveo ilm,“ silmitseb
Lible maanteed.

„On küll. Oleks neid aga vedada olevat.“
„Aga kuulge, Tootsi-isand,“ läheb kellamees järsku
targaks ja teraseks pääle selle kui ta oma plotskist
on tõmmand paar mõnusat mahvi, „teie kord nagu rää-
kisite või nii, et teil Lesta käest raha saada on. Kas
ta siis ei mõtlegi tagasi maksa?“

„Miks ta ei mõtle, aga seda on ikkagi vähe.“
„Vähe! No, kuulge, siis ütlen ma teile veel
midagi. Linad on ju teil veel müümata, jah? Kartulid
mõisa viimata, jah? Üks siapõrss kasvab aadikust
välja, jah? Vaja ainult ära veristada ja linna viia.
Arvake see kõik kokku — vaadake, mis sealt välja
tuleb. Ja ega teile siis kõike raha korraga vaja pole.
Toome nüüd talvel materjali koju, eks siis kevade näe
mis saab. Hädakorral võib koha peale võlga teha.
Siis pange veel tähele, kulla Joosep, et hiljem või
varem avab Raja vanamees siiski oma rasvase raha-
punga ja pakub teile raha. Las ta ainult näeb, et
teil on ettevõtlik ja edasipüüdev vaim.“

„Selle viimase küsimuse,“ pingutab Toots ohje,
„jätame puudutamata, aga esimestes oli omajagu mõtet.
Peaaegu võiks riskeerida.“

„Nooh, kui minul niisugune talu ja värk käes
oleks, kas mina siis ahastaks! Ehitusproov on meil
lauda kallal juba tehtud, nüüd aga hakkame elumajale
pihta. Kas n'd Teete pärast või oma pärast, aga ehi-
tama peab nii kui nii: et vana paari aasta pärast sisse
langeb, see on kindel. Seal pole seinapalkide asemel
muud kui ussi puru ja tolm.“

„Õigus, õigus, Lible. Sääl on sul õigus.“
„Einoh...“

Lible

Kellamees satub vaimustusse, teeb võõra ettevõtte otsekui omaks, väänab uue, vägeva suitsetungla ja jätkab siis hooga endist juttu.

„Mina,“ ütles, „vedasin omal ajal Rajale ehitusmaterjali, küll palke, küll kive, küll seda ja teist, mul on veel praegugi meeles, kui palju midagi tarvis läks. Ütleme küll, et me Ülesoole niisugust härberi ei ehita aga umbes tean ma siiski mis keskmise elumaja jaoks tarvis on. Ja kas teate, Tootsi-isand, kui toredasti see kõik klapib! Minul on parajasti töö vaheaeg, minu pärast hakkame kas või homme peale. Ja kuigi oleksin kuski ametis, siis jätaaksin kõik sinna paika ja tuleksin teile.“

„Sa oled tubli mees, Lible!“ Koputas Toots kellamehele õlale. „Mu meel läks kohe kergemaks kui sind nägin. See oli vist saatus ise või mõni kõrgem võim, kes meid täna kokku viis. Aga pea meeles, esiteks mitte sõnagi kellelegi!“

„Einoh...“

Vaevalt on mehed Ülesoo õue jõudnud ja hobuse lahti rakendand, kui kohe hakkas kibe arupidamine: sinna, sinna ja sinna. Sinna õueaia ääre, muidugi tuleb hoone ise, sest paremat kohta pole Ülesool olemas; sinna kivid, sinna palgid, sääl on ruumi, kus võib kevadel pinda lõigata.

Kodurahvas vaatab seda käimist ja kätega vehkemist uudishimulikult päält ja murrab pääd, mis küll peaks tähendama niisugune sekeldus külmal taliõhtul. Siis lähevad sõbrad kambri ja siis kuuleb talurahvas, et kellamees neile homsest päevast appi tuleb linu tegema ja kartulid vedama. Nüüd järsku on noorel peremehel taliste töödega niisugune rutt, et kodakondsed aina imestavad.

„Mis häda sul on, Joosep?“ kobiseb vanatoi tagakambri. „Meil rahvast isegi küllalt.“

„Nojah, aga mida varem me linad kaelast ära saame, seda parem. Linad on praegu hinnas, mine tea, kas kevade poole enam seda hinda saab.“

„Kuhu siis Teele jäi?“ küsib vana perenaine, Joosepi ema.

„Kuhu ta jäi?“ kordab poeg. „Rajale.“

„Kas ta s' enam meile ei tulegi?“

„Miks ta ei tule. Las ta olla.“

Siis võetakse üheskoos õhtulist, kusjuures kõnelakse väga vähe. Toots ja Lible, kaks vandeseltslast, ütlevad vaid mõne sõna. Jaa, isegi kellamees Lible, keda Paunveres harilikult kutsutakse ‚igaveseks padramiks‘, on sel õhtul tõsine ja otsekui ametlik. Pääle selle tehakse veel üks suits, istutakse pisut ja siis saadab peremees oma uue töölise minema. Seisatab õues natuke aega, vaatab ümberringi, otsekui uuriks ilma, peatab siis pilgu õueaia pool ning näevad tema ümmargused õökulli-silmad sääl uut talumaja otsekui udust üles kerkivat. Nii umbes oli see kord suvel, kui Liblega lamas sooserval ja haudus tulevikuplaane.

„Väga häa, väga häa,“ pomiseb lõpuks. „Nüüd jääb mulle vähe aega mõelda Teele vigurdamiste pääle ja teiseks, kui tuul häa on, saan endale uue elumaja. Ikka nii, ikka nii — nagu ütles vana Ivanov sääl kaugel Venemaal — kui su hing vahel kipitab, siis ikka peab midagi tegema.“

Joosep

Kambris otsib kustki sule, istub laua juure ja kirjutab Lestale kirja võla asjus. Ei, ta tõesti ei tule-taks meele seda väikest asja, aga häda sunnib. Ärgu vana koolivend teda valesti mõistku!

Paneb kirja enese ette lauale, toetab pää käe najale ja jääb niisugusesse asendisse umbes kümme minutit, ilma et teeks vähematki liigutust. Tõuseb siis äkki üles ja hakkab oma voodit kohendama. Leiab pääpadja alt ühe juuksenõela, silmitseb seda mõne silmapilgu ja paneb siis endisele kohale tagasi.

V.

Kui „Odamees“ ühes eelmises kapiitlis julgesti võis trükkida, et pikne kargatas „tulise“ taevast, miks siis ei peaks nende ridade sepitseja samuti ütelda võima, et Lible järgmisel päeval tuli Ülesoole tulise tuisuga. Lõppude lõpuks ju võib end igast veast välja rääkida, kui seda tähtsaks peetakse. Üheks paremaks abinõuks aga, et end puhtaks pesta, loetakse tänase päevani — teiste vigade otsimine ja päkaga üle öla näitamine ja ütlemine: „Vaata, mis see ja see tegi!“

Nii teemegi lõpulikult maha ja kirjutame siia vaheajal kogutud julgusega, et Lible tuli Ülesoo tallu tulise tuisuga. Tuli kambri, väänas endale tubli mahvi ja ütles:

„Nüüd ruttu üks suits ja siis hobune kraavist välja! Siis vänt ja roobits pihku ja peab minema veevärk nagu auru jõuga.“

Parajasti tuleb noor peremees rehealt, teeb Liblet silmates korra „hmhühüh“ ja hakkab end pühapäevast riietama.

„Kuhu nüüd?“ küsib kellamees.

„Mõisa. Lähen räägin valitsejaga kartulite pärast.“

„Õigus, õigus. Nõudke vana Pürjeli käest hea hind. Ametivend on ta teile nii kui nii. Ega ta enda käest ei maksa — see on mõisa raha.“

„Kiri kah vaja Lestale ära saata. Vaata, et ma seda maha ei unusta.“

„Jällegi õigus! Ma näen, asi hakkab liikuma — ja see ongi see pea asi. Svunk sisse — küll läheb. Teeme maja valmis, siis on sel Lutsul jälle natuke materjaali, millest kirjutada. Ah jah, kes teab, kas ta selle teise kevade kah peaks kirjutama?“

„Pagan teab. Mis tal muud teha on. Las' kirjutab.“

„Einoh, mis n'd meil sellest. Kirjutagu või Tootsi-isanda pulmast kui tahab. Ega meie mõned seesukesed aprad vaimud pole nagu mõni rätsep Jorh, kellele kõik südamesse läheb. Noojah, muu seas, nagu

„Valitsejad suruvad teineteise kätt...“

ma naise käest kuulsin, ajavat va' Jorhikene teie süüks, et siia Paunveresse see uus õmbleja, see Pikk-Juuli olla tulnud. Et teie olevat kutsund või nii; et olevat teine koguni teie kauge sugulane või nii.“

„Hmhühüh,“ ümised Toots. „Muidugi mõista. Küllap ajab ka veeuputuse ja Soodoma ja Komorra hävitamise minu süüks. Kas ta sellest kah kõneleb, kuidas ta siin jõulu ajal kausse lõhkus?“

„No kossa! Aga siiski on jutt välja läind. Isegi see tondilugu on allkulas tuttav.“

Lible tõmbab viimse mehise mahvi, viskab plotski otsa maha, astub jalaga pääle ja:

„Tehke n'd teie, mis teete, aga mina küll lähen vaatan, kuidas ma linapeoga toime saan. Ja küsige Pürjeli käest hea hind. Ja ärge kirja maha unustage.“

Varsti pääle seda sõidab Joosep Toots mõisa poole, mõeldes: „Kui tal n'd vähegi ristiinimese verd südames on, küll ma siis temaga toime saan. Ameti-vend niikui nii. Suvel andis lehma ja põrsad kaunis odavasti.“ — Ja vanal Pürjelil ongi natukene ristiinimese verd südames. Esmalt ei lase Tootsil kartulitest kõneldagi, laseb kasuka seljast võtta, kutsub 'taha poole', pakub kohvi ja pühadest järele jäänd saia. Natuke kuivand on, aga ära peab sööma. Kirub härrat ja vannub moonakaid ja alles siis küsib nagu muu seas, et mis rutt siis sel ametvennal nend e kartulitega olevat.“

„Raha,“ naeratab Toots.

„Raha!“ teeb valitseja suured silmad ja siltab oma halli, kiilusarnast lõuahabet. „Raha! No kas teie, kolleega, olete kunagi kuulnud, et kesk talve, sel külmal ajal, kõneldakse niisugusest asjast? Te praegu tulite väljast, kas te ei märgand, kui külm sääl on? Niisuguse ilmaga on iga mõistliku rahakoti suu kinni külmand ja ei saa säält krossigi kätte. Eriti paha lugu on meie mõisa pangaga. Vana Bötting on vihane nagu lõukoer. Poeg olla Saksamaal ühe veksliga või pagan teab millega sisse kukkund — nüüd korjatakse siin seda summat ja noritakse minu käest välja see viimne kopik ja penn. Poo end või risti.“

„Siis on paha lugu,“ sügab Toots kõrvatagust.

„Muidugi on paha lugu. Poeg prassib väljamaal raha läbi — nüüd justkui mina süüdi. Võta raha kust tahad. Ma üldse ei tea, mille eest me hakkame kartulid ostma. Minupärast pangu või seisma oma viinavabrik. Aga mis jaoks siis teil seda raha nii hädasti tarvis on? Teil ju pole väljamaal poega, kes —“

„Poega küll ei ole niihästi välja- kui sisemaal, aga hurtsik hakkab kaela langema. Vaja uus ehitada.“

„Nüüd talvel?“

„Einoh, aga materjaali ometi pean kevadeks valmis tooma.“

„Nooja-noh, mis sääl s' on? Tooge valmis.“

„Raha, raha,“ naeratab Toots uuesti.

„No kuulge, kolleega, ega te s' ometi rahast maja ei ehita; minu arvates on selleks mõnd teist materjaali tarvis. Vanasti, kui mina alles noor olin, tehti maju puust ja kivist.“

„Just nagu nüüdki.“

„Nooja-noh — seda parem. Just säält oleksite pidandki pääle hakkama. Kui teil palke vaja on — olge nii lahke. Ma annan teile metsavahi kaasa — minge kas või tänapäev metsa, valige välja. Teie toote meile kartulid, meie anname palke vastu. Lõpp.“

„Kui asi nii on,“ läheb noore peremehe meel rõõmsaks, „siis muidugi on lõpp. Pääle tänu pole mul siis teile enam midagi ütelda.“

„Mis tänu!“ heidab valitseja käega. „Kaup on kaup, ega teile palke ilma ei anta.“

„Ah jaa, siiski: hind... kuidas on sellega lugu?“

„No, kuulge,“ paneb mõisamees oma määratu käe Tootsi õlale, „sellest räägime pärast. Olge julge: hunt hunti juba ei murra. Kui ma siin kõiksugustele väljamaa lakkekrantsidele pean raha korjama — kas ma siis tõesti hakkand nülgi oma mehi? Jah, seda tehakse mitmel pool, aga mina ei tee seda mitte.“

Valitsejad suruvad teineteise kätt ja siis sõidab Toots vallamaja juure kirja viima. Ta meel on rõõmus, ta võiks laulda, aga ta ainult muigab enese ette. He

„Kiusna lähedal tuleb Ülesoo peremehele vastu üks kõhetu kuju.“

имѣй ста рублей, а имѣй сто друзей. See vanamees, see vana Pürjel sääl Böttingi juures, teeb end küll natuke ülearu targaks, aga siiski on tubli mees. Temaga võib edaspidigi äri teha.

Siis torkab sõitja südant see juuksenõel sääl padja all ning tuleb talle meele mõni õnnis moment. Ja näe, kas poleks kolmekordne rõõm, kui sõidaks koju ja võiks Teelele ütelda: „Kulla Teele, minu sõit läks korda. Kannata veel pisut — me varsti saame endale uue maja.“ Aga ei, Teele on sääl kuski eemal ning vaatleb teda ja tema tegusid nagu võõras. Vähemalt teeb nii; katsub jõudu. Missugune küll peaks olema see n. n. p u h a s armastus? Niisugune igatahes vist mitte, nagu Teelel tema vastu, sest kuidas ta võib piinata armsat inimest?

Ja natuke maad edasi:

„Jah, tal juba koolipõlves olid niisugused imelikud tujud. Seepääle oleksin mõtlema pidand enne kui...“

Ning veel paar vakamaad ja siis millegi pärast võõras murrakus:

„Noh, aga... om tett — om tett. Ega toda enam tagasi ei saa.“

Kiusna lähedal tuleb Ülesoo peremehele vastu üks kõhetu kuju, umbes niisugune nagu O. Krusten ta „Odamehhe“ on maalind. Sibab läbi umbse lume, kortsutab kulme ja Tootsil pole esialgu mõtteski temaga juttu alustada. Kuid on kord juba õnnestand äri tõttu hääs tujus ning algab siiski.

„Tere, armas koolivend Kiir!“ peatab hobuse.

„Tere! Noh, mis on?“

„Mitte midagi iseäralikku pole, kulla koolivend, ma vaid panen imeks, et sa täna ei küsi.“

„Mis asja ma pean küsima?“

„Noh, kallis aeg, sind ju alati huvitab, mis ma teen ja toimetan ja kus käin. Kuidas sa siis täna mõõda lähed ilma et küsiksid?“

„Minupärast,“ nohiseb Kiir vastuseks, „võid põrgu sõita — see ei puutu mulle.“

„Kuidas, kuidas? Pea n'd kinni, koolivend, ma ütlen ise, kui sa küsida ei taha. Seisa paigal, oota.“

„Noh, kust sa siis tulid?“ vaatab rätseppmeister üle õla tagasi. „Kõrtsist?“

„Ei, mispärast siis just säält. Kellel siis on äripäeval aega niisuguseid kohti mõõda käia, kui on tähtsamaid toimetusi. Käisin — kas tead, kus?“

„Noh, noh? Nüüd muidugi tuleb jälle mõni vale.“

„Mine n'd, narr! Vale ja vale. Millal ma enne olen valetand.“

„Noh!“ noogutab Kiir pääga.

„Ei, lase ma n'd kõnelen. Tulen praegu Punnkülast — see on siit punkt kolmteistkümme versta ja kolm veerandit —, säääl elab üks kuulus rätseppmeister. Punn on ta nimi. Minu lellepöeg.“

„No, mis siis minul sellest on? Minupärast käi kus tahad. Aga et sind valet tabada, siis luba küsida, kuidas see tuleb, et sinu nimi on Toots ja sinu lellepoja nimi Punn? Vendade pojad — ja kahesugused nimed?“

„Näh nüüd, narr, ta läks ju teistkorda mehele.“

„Kes läks teistkorda mehele? — Lell?“

Toots pigistab ühe silma kinni mõtleb silmapilgu, väristab siis pääd, heidab käega ja parandab:

„Ja-ja-ja, ei-ei-ei! Mitte lellepöeg, vaid tädipoeg! Öigus — tädipoeg. Tädipoeg, tädipoeg. Mitte lellepöeg. Einoh, narr, kus sa sellega! Tädipoeg. Saad aru — tädipoeg!“

„Hää n'd küll, saan aru, et sul üks vale nurja läks; eks näe, mis sa edasi valetad. Mis siis on selle tädipojaga?“

„Selle lelle — ptüi — tädipojaga on niisugune lugu, et ta Punnkülast varsti Paunveresse kolib. Ta on rätsepp — saad aru? Hää rätsepp. Tubli. Ja nüüd viisin mina talle sõna ja andsin nõu, et koligu ometi siia, sest siin, kiriku juures, on palju rohkem tööd kui säääl vaeses ja metsataguses külas.“

„Noh, ja siis?“ jöllitab Kiir vihaselt silmi.

„Siis... Ei midagi. Lubas tulla. Kuidas sina selle pääle vaatad, kulla koolivend?“

„Hmh. Mis see minule korda läheb. Minupärast tulgu siia või —“

Ja just samalt lühikeselt sõnalt „või“ jätabki noormeister jutu koolivennaga pooleli ja sibab Paunvere suunas edasi. Pagarimajale lähenedes hakkab suus sülge korjama ning sülgab siis ka tõesti tubli plaraka Pikk-Juuli akna poole.

Toots sõidab koju, rakendab hobuse lahti ja astub kohe rehealla, Lible juure.

„Hurraa, Lible!“ hüüab tasa.

„Hurraa?“ nopib kellamees linakiudusid oma sarvekujulistest vurrudest.

„Hurraa, hurraa,“ noogutab Toots kinnituseks. „Homme paneme kartulid pääle ja tuleme palgikoormatega tagasi.“

„Noh, kas näete, Tootsi-isand, et liigub. Nüüd ainult vaja vaadata, kust saaks kelgud. Kui me kolme hobusega läheme, siis on ka vaja kolm kelku.“

„See on väike mure. Pääsi, kui teame, kust palgid saame.“

„Einoh, muidugi,“ heidab kellamees käega ja hakkab tööle, kuid tõstab siis järsku oma karvase kärsa, vaatab Tootsile silmi ning ütleb tasa, aga paljutähendavalt:

„Teele käis siin.“

„Soo. Mis ta ütles?“

„Küsis, kuhu te sõitsite.“

„Ja sina?“

„Noh, mis mina...“ kehitab Lible õlgu. „Mis tean mina ütelda. Väravast välja sõitis, aga kuhu — mine võta kinni. Eks ole õigus?“

„Hmhühüh.“

Toots läheb kambri, et end tööriietesse panna. Juhtumisi langeb ta pilk tagakambri lauale, väiksele paberilehekesele.

„Käisin siin. Koitu polnud kodus.“

Hämarik.“

„Nojah,“ ümiseb Joosep, lehekest tasku pistes, „ega polnud kodus küll — see on õigus.“

Järgmisel pühapäeval läheb Toots Rajale, ja omakorda ei leia Teelet eest — olla läind kõstri emandale külla. Läheb varsti koju, jättes sedeli:

„Käisin siin. Hämarikku polnud kodus.“

Koit.“

Ja sellest päevast saadik on niihästi Teele kui Joosep kindlas arvamises, et teine end tema eest meeleldi peidab.

VI.

Ülesoo õueaia ääres on juba kena virnake ilusaid ja sirgeid palke. Peremees ise läheb mitu korda päevas õue just selle otstarvega, et silmitseda sama palgi-virna, otsekui hirmul, et on vaheajal keegi tulnud, mõne kaenlasse võtnud ja ära viind. Ühtlasi hakavad n. n. allkülas liikuma jutud — Ülesoo Toots, see Joosep, see kes Venemaal valitsejaks oli, hakkavat maja ehitama. Ning arglikult ajab enese jalule veel üks teinegi sõnum: sellesama Joosepi naine, endine Raja Teele olevat mehe juurest ära läind. Viimase asjaolu põhjusena esitatakse Tootsi halba iseloomu, riihimu, joomatõve jne. Kord olla ta isegi löönd oma noort naist ja juukseist kiskund. Mis puutuvat palkidesse, siis olla rätseppmeisteri Kiire vanem poeg Jorh ausõnaga luband tõeks teha, et need on v a r a s t a t u d kuskilt kaugemalt metsast.

Toots ise ei tea sellest kõigest veel midagi, aga märkab küll, et teda külavahel silmitsetakse kahtlustavate pilkudega. Need, kes teda enne teretasid, pööravad nüüd vastutulles pää kõrvale või vahivad maha; need aga, keda teretab tema, vastavad vaevalt märgatava päaliigutusega ning kiirendavad samme.

Ühel päeval, kui Toots ja Lible palgikoormatega teel on, ronib esimene oma koorma otsast maha, annab teisele suitsu ja algab umbes nii:

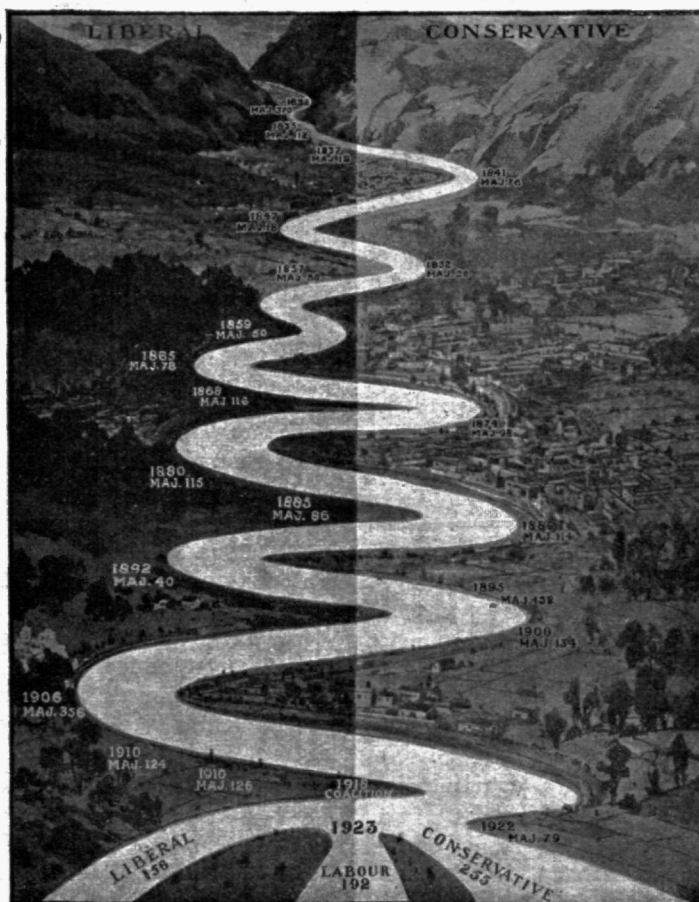
(Järgneb)

Inglise parlamendist

Tähtsamad Inglise poliitikamehed (ülevaht)

1. Sir William Ashley, Birminghami ülikooli vitse- rektor ja kaubandusteaduste prof. 2. Mr. Arthur Henderson (tööerak.) hiljutine sõjanõukogu liige ja min. 3. Sir Alfred Mond, endine tervishoiu minister (liberaal). 4. Viscount Long, end. asumaade minister (unionist). 5. Earl Winterton, India alam-sekretäär (unionist). 6. **Mr. Stanley Baldwin**, end. peaminister (unionist). 7. **Mr. Ramsay MacDonald**, opositsiooni ja tööerakonna juht, õhutab „kapitaali-maksu“, uus peaminister. 8. Sir Laming Worthington - Evans, pää-postmeister (unionist). 9. Sir William Joynson-Hicks, end. tervishoiu minister (unionist). 10. Mr. W. C. Bridgeman, end. siseminister (unionist). 11. Viscount Younger, unionistide erakonna end. esimees. 12. Sir Peter Rylands, raua- ja terasetööstuste keskseksi esimees. 13. Viscount Birkenhead, end. lordkantsler (unionist). 14. Sir John Simon, end siseminister (liberalist). 15. Sir Montague Barlow, end. tööminister (unionist). 16. Mr. Lloyd George end. peaminister (liberaal). 17. Mr.

Neville Chamberlain, end. riigi varakantsler (unionist). 18. Earl Curzon of Kedleston, end. välisminister (unionist). 19. Mr. J. H. Thomas, tuntud tööerakonna liider, raudteelaste ametiühisuste president. 20. Mr. Austen Chamberlain, end. varakantsler (unionist). 21. The Earl of Derby, end. sõjaminister (unionist). 22. The Duke of Devonshire, end. asumaade minister (unionist). 23. Sir Samuel Hoare, end. õhuasjand. minister (unionist). 24. Sir Philip Lloyd-Greame, kaubandus-nõukogu president (unionist). 25. Mr. Asquith, end. peaminister (liberaal). 26. Admiral sir Reginald Hall, unionistide erakonna organisatsioonide pääagent. 27. Colonel F. S. Jackson, unionistide erakonna esimees.

Piltlik näide Inglise parlamendi valimiste tagajärjest — alates a. 1832 (all)

Siin näeme poliitiliste erakondade võitluste tagajärge — kujutatud kääruderikkana jõevooluna. Vanameelsete võidud valimistel on näidatud pildi valgustatud poolel, ja vabamaelsete võidud tumedamal. Tööerakonna tekkimine lahutab voolu kolmeks, — moodustades delta.

Mayne Reid'i romaan

Järg

„Siis vabandan ennast tema ees. Lähen kohe hotelli ja räägin temaga. Kas tead, esimese nägemise järele meeldis ta mulle kohe. Usun, et ta alatute asjadesga toime ei saa. Öde, mine nüüd tuppa magama!“

Henri hääles ei kõland viha. Õrnasti saatis ta õe tuppa ja lubas kohe Dsheraldi juurde minna ägeduses üteldud haavavaid sõnu tagasi võtma.

XXXV. Viisakuseta külaline

„Loll ja argpüks!“ urises Kalhun. „Olen ma ise ka mees! Kelle päale lootsin? Oleksin ise võind vaenlase põõsa tagant maha lasta, ja kohut ei oleks kuskil olnud. Pointdekster oleks esimesena mind kiitnud; kõik koloonia oleks õige leidnud olevat, et hobuseparisniku maha põmmutasin, kes ausa ja tähtsa mehe tüdruku meelitas. Oh häbi! Ja hää juhus oli selleks! Kas see poisikese molu tõesti läheb talt andeks paluma?... Jah! Läks juba talli hobust välja tooma. Jumal aita!“

Henri sõitis õuest välja, lai paanama-kübar pääs ja mantel õulul.

„Rumal, miks ta minna lasksid!“ pahandas Kassius Henri juurde astudes. — „Anna mu pistol ja nuga siia! Miks sa neid ei tarvitand?“

„Oli hää, et ma sinu nõu järele ei teind. Isegi juba ütlin ausalle mehele haavavaid sõnu.“

„Issand Jumal! Ausalle? Henri, kas oled lolliks läind? Kuhu sõidad?“

„Mustangide püüdja Morisi juurde andeks paluma, et ta vastu ülekohtune olin.“

„Kas naljatad?“

„Ei!“

„Siis oled tõesti arust ära!“

„Ole minu vastu viisakam, Kesh! Loodan, et sinagi teisiti hakkad mõtlema ja kord temalt andeks palud.“

Kui Henri ära sõitis, läks Kalhun talli, tõi oma hobuse välja ja sõitis onupojale järele. Poolel teel pööris ta metsatukka ja sõitis Miguel Diatsi onni ette. Jäi lootus selle mehe päale. Diats võib Alamo teel Dsheraldi luurata ja tappa. Tapmist võib indiaanlaste süüks seletada.

Kui Kalhun Diatsi uksest sisse astus, kuulis ta esiti magava mehe norisemist ja selle järele peremehe

üksikuid sonimise sõnu. „Laanehunt“ oli purjus, nagu harilikult. Sonides nimetas ta „mehhiko koera“ ja sõda algavaid komantshe, needis mõnd ja kutsus palju katoliiku kiriku pühi mehi appi. Magaja lõi silmad lahti, vaatas äratajalle otsa ja vajus uuesti unistuse kaissu.

„Midagi ei ole nendega päale hakata!“ urises Kassius. — „Üks on kaine loll ja teine joobnud lurjus. Oota nüüd, kunni ta ärkab, siis on juba hilja!“

Kalhun nägi, et siin tal midagi teha ei ole, astus Laanehundi onnist välja, istus hobuse selga ja sõitis edasi.

XXXVI. Kolm ühel teel

Mis võib lõbusam olla, kui sõit preiis? Eespool näete tarka hobuse pääd; selja taga sadula küljes on paun, viinapudel, sigarikarp ja võõl pistolid. Veel lõbusam on sõit lõhnavas savannas kui sul kaaslaseks ilus daam. Niisugune sõit ei unune iialgi! Kahjuks ei ole igaühel võimalik kena seltsilise kaasas sõita... Laanes on käijaid vähe. Võid tundide, päevade, nädalate ja kuude kaupa sõita ega ei juhtu enesesarnast silmama. Kes Tehhase laantes on sõitnud, see peaks teadma, mis otsatus on. Selle sarnast tunneb merimees, kui ta kuude joosul vaateväljal ühtki purjekat ei juhtu nägema. Vahe on ainult selles, et merepind ühtlane on, kuna savannas vaate väga mitmekesiseks teevad metsatukad, kuristikud, kaljud ja künkad. Rändaja silmade ees muutuv kaleidoskoop toob tunde, et laas on lõpmata.

Teekäijad lähevad harva üksi laande. Käiakse harilikult kahekesi, kümne ja kahekümne kaupa koos.

Sel ajal kui Kalhun Laanehundi onnist välja astus, sõitis Dsherald Inge kindlusest välja Alamo poole. Ta ei rutand. Ta mõtted viibisid mujal, ohelik vajus lonti ja hobune läks juhtimata, kes nähtavasti isegi hästi teed tundis.

Kui linnake ratsaniku selja taha jäi, sõitis samale teele Henri. Ta kihutas oma hobust piitsa ja kannuste abil, et kellelegi järele jõuda. Mõnikord kummardas noor Pointdekster ette poole, et paremini teed näha.

Varsti sõitis teisele ratsanikule ka kolmas väikesest tehase linnakesest sama teed järele. Temagi hobune sõitis üsna pikkamööda, kuna ratsanik ise rahutu näis. Ta peatas tihti, vahtis ümberringi ja kuulatas, nagu tagaajamist kartes.

Vahe iga kolme ratsaniku vahel oli pea ühesugune, aga üks teist nad ei näind. Inge kindlusest versta kümme eemal algab mets. Dsherald sõitis kõige enne metsa puude lehtvõlvi alla. Selle aja sees oli Henri Moriselle natuke järele jõudnud ja võis ta kuju näha, kui see parajasti metsa varju kadus. Henri suust tuli rõõmuhüüd. Ta nägi seda, keda otsis. Henri andis hobuselle kannuseid ja sõitis ka metsa. Metsa äärde jõudis ka kolmas ratsanik. Rutuga peitis ta hobuse võsastikku ja läks siis jala edasi, ikka ümber vahtides, kunni tedagi pimedus vastu võttis.

„Pääta ratsaniku“ tegelased

Pääta ratsanik — ???

Morisi Dsherald — inglise lord, kes Tehhase preiides lihtsa metshobuste püüdjana elutseb.

Vudlei Pointdekster — rikas plantaator.

Henri Pointdekster — tema poeg.

Luise Pointdekster — plantaatori piltilus ja armastusvääriline tütar.

Kassius Kalhun — kapten; plantaatori õepoeg; suur lontrus.

Isidoora Kovarubio de los Ljanos — armukade iludus.

Feljm — Dsheraldi teender; naljamees.

Seb Stemp — vana kütt; Dsheraldi sõber ja abimees.

Pluuto — neeger.

Päale nende — kindluse komandant, röövlid, ohvitserid, indiaanlased, asunikud jne.

Umbes tund aega läks mööda, siis kõlas metsast pauk. Lindude öölaul vaikus. Ka tiigri, jaaguari ja laanehuntide häält ei olnud kuulda. Metsloomad tundsid vaenlase lähedust ja jäid teraselt kuulutama. Paugu järele ei kuulund inimese hoigamist ega haavatud metslooma karjatamist. Jaaguar hakkas pea jälle huluma, linnud, neljajalgseid, roomajad ja putukad algasid uuesti oma katkestatud õist kontserti.

XXXVII. Kohutus

Kell kõlas teist korda ja kutsus Pointdeksteri maja rahvast einelle.

Istandikul töötajad neegrid istusid tiigi äärde ja jõid mõnutundel maitsevat kohvi.

Söögituppa kogunesid herrased. Henri puudus lauast. Esiti ei pandud seda tähele; arvati, et ta tuleb. Kui tükk aega juba mööda oli läind ja noormees ikka ei ilmud, pani isa seda imeks. Lõuna-Ameerikas söövad hommikueinet kõik perekonna-liikmed üheskoos. Einelle ilmumine on kõigile kohuseks nagu pidusöögile, ja hiljaksjäämist peetakse viisakuse vastaseks. Hommikueinel antakse soojad toidud, ja kes kauaks magama jääb, on sel päeval kookidest ja küpsistest ilma. Seda juba keegi häämeelega ei taha.

„Kus Henri on?“ küsis Vudlei juba neljat korda, praegu veel rahulise häälega.

Luisse vaates ja hääles virvendas ärevus. Isa ei pannud seda tähele. Kalhun hoidis omad silmad onutütre vaate eest kõrvale, istus rahutumalt, käis paar korda laua tagant ära ja püüdis näidata, et ta midagi ei tea.

„Imestan, et Henri einelle ei tule!“ ütles isa jälle. — „Võimata, et ta nii kaua magab. Ta ei tõuse millalgi nii hilja üles. Ta ei võind ka nii kaugelle minna, et kella-kõla ei kuulnud. Pluuto, mine Henri tuppa ja ütle temale, et me juba ammu sööme.“

„Teda toas ei ole, mister Vudlei!“ ütles neeger.

„Kas sa sääl juba käisid?“

„Käisin tallis, tahtsin hobuselle süüa anda, aga mr. Henri hobust, päitseid ja sadulat ei ole tallis. Mr. Henri on välja sõitnud.“

„Sa usud?“ imestas Vudlei.

„Preili ja kapteni hobused on latris, aga mr. Henri oma ei ole.“

„Mine kohe Henri tuppa vaatama, kas teda sääl ei ole.“

Käesoleval kevadel ilmub Rakveres
Virumaa minevikku ja olevikku igakülgsest
valgustav koguteos

„Virumaa“

A. Rosenbergi toimetusel.

„Võin vaadata, aga ega teda sääl ole; — kus hobu, sääl on ka mr. Henri.“

„Imelik! kui tõsi on, et ta ära sõitis, siis tegi ta seda õõsi ehk hommiku vara. Kus ta küll ööd võis olla? Kas kindluses ohvitseride juures? Usun, et mitte hotellis,“ ütles Vudlei.

„Oh, sinna ta küll ei läind,“ ütles Kalhun saladust varjates.

Luisse arvas, et Kalhun venna ärasõidust midagi ei tea, ja vaikus seepärast. Henri äraolek tegi temagi rahu-tumaks. Millega lõppis lepituse katse? Vend sai hotellis Morise kätte ja jäi ta juurde juttu ajama, ehk tal küll seda viisi ei olnud kodunt kauaks ära jääda. Selles ju midagi iseäralist halba ei ole.

Neid mõtteid segas Pluuto sisse joostes. Lõõtsutades hüüdis ta:

„Mister Henri ei ole kodus, aga hobu seisab õue värava ees!“

„Mis sellest siis?“

„Kardan, mr. Vudlei, et hobu oma sõitja kaotas.“

„Tühi lori! Henri on osav ratsutaja; ta ennast maha visata ei lase.“

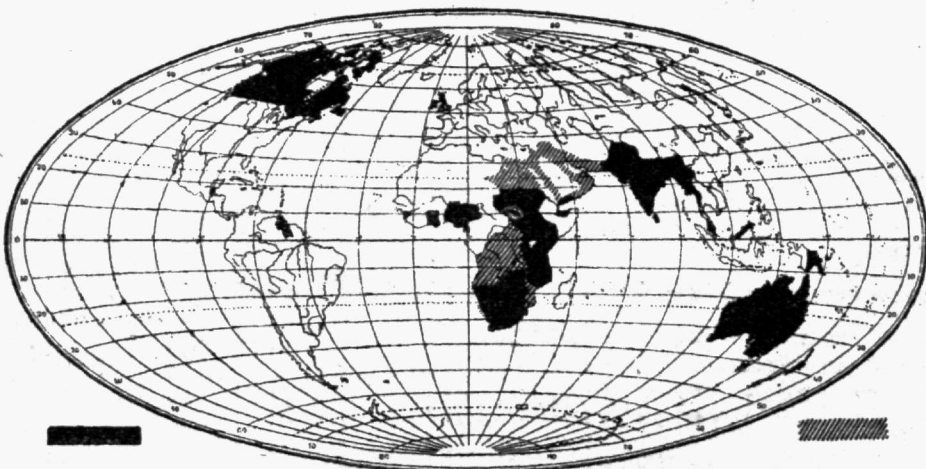
„Ega ma seda ei mõtelnud, mr. Vudlei! Oh, tulge vaadake ise, kuidas asjaga lugu on!“

Vudlei, ta tütar ja vennapoeg tõusid lauast üles ja läksid õue. Mis nad nägid, pani nad kohkuma. Üks must teenija hoidis kinni hobust suu kõrvalt. Hobu oli valges vahus, peksis jalgadega ja norskas erutetult, nagu oleks ta hirmutise käest pääsnud. Hobuse seljas ja sadula küljes oli tardund verd. Teenija oli hobuse laanes kinni püüdnud. Loom oli koduteed otsind.

Ei olnud enam kahtlust selles, et veri hobuse karvade ja sadula küljes Henri Pointdeksteri veri oli. Isa, õde ja onupoeg ei kahelnud selles enam sugugi.

Briti ilmariigi hiiglasuurus

Kui suur on õieti Briti ilmariik, selgub siin juures olevalt kaardilt, sest ettekujutus on sellest kergem saavutada silmaga kui mõistusega. Suurte Inglise asumaade kõrval Ameerikas, Aafrikas, Aasias ning Austraalias tundub Inglise ema-maa, Suur-Briti saarestik Euroopas, pisikesena täpina. Briti ilmariik on võrratu oma ulatuse ja strateegiliste võimaluste poolest.

Briti pärismaa

Briti mõjule alluvad maad

XXXVIII. Tasujad

Nagu meeletu hüppas Vudlei Pointdekster hobuse selga ja kihutas Inge kindlusse. Kalhun sõitis talle järele. Kohe lagunes jutt laiali, et indiaanlased olla skalpeerimisel väljas. Noor Pointdekster sattund esimesena nende ohvriks. Terves Tehhases ei oleks inimest leidund, kes seda hää südamega armast noormeest oleks võind muidu tappa. Ainult komantshid võisid seda korda saata. Aga kus kohal ja kuidas? Verd hobuse karvade ja sadula küljes tähele pannes arvati, et Henri tapmisest kümme tundi mööda on. Praegu on kell kaksteist; selle järele tapeti siis noormees õõsi kella kahe ajal. Koloonia elanikud ja kindluse ohvitserid asusid komandandi juhatusel nõupidamisele. Laas on lai. Kust tapetud noormeest otsima hakata? Inimesi preriid mööda laiali saata on kardetav. Komantshe võib tuhandeid olla; nad võivad kergesti üksikud soldatite salgad hävitada. Parem on suurem kogu ühele poole saata. Aga kuhu? Küsiti Henri isalt ja onupojalt, kas nad ei tea arvata, kuhu poole noormees võis sõitnud olla. Vudlei nägi poega õhtul viimast korda õhtusõõgil ja arvas, et ta magama läks. Kassius ütlused olid mitmete arvates segased. Kapten ütles end näind Henrit natuke hiljem veel ja arvas ka, et ta oma tuppa läks. Mis aias jõe ääres juhtus, sellest ei lausund ta sõnagi.

Asja uurimise ajal tungis rahva hulgast hotelli peremees sakslane Oberdorfer ette. Ta andis ootamata ja häid tunnistusi. Ta sõnade järele jäi Moris Dsherald pärast duelli hotelli elama. Nagu mitu korda ennem, nii sõitis Dsherald ka eile õhtu välja. Hilja tagasi tulles maksis oma arve viimase kopikani ja sõitis rutuga ära.

Varemalt Dsherald korralik maksja ei olnud; Jumal teab, kust ta nüüd selle raha võttis. Pärast Dsheraldil ärasõitu ilmus Henri Pointdekster hotelli. Ta küsis Dsheraldil järele. Kuulda saades, et see ära sõitis, kihutas Henri temale nagu taga ajades järele.

Hotelli peremehe tunnistus juhtis otsijaid jäljile. Nüüd tuli uus küsimus: kuhu võis mustangide püüdja sõita? Kui koju, siis kus oli tema kodu? Keegi seda kindlasti ei teadnud. Mõned teadsid niipalju, et ta elukoht kuskil Nuesesi ääres Alamo jõesuu ligidal olla.

Otsusteti soldatite salk Alamo poole saata Henri surnukeha otsima, kust ühe tapetu asemel vahest kaks leidub: Henri ja Moris. Soldatid tasuvad siis metsikutele indiaanlastele kahe eest kätte.

XXXIX. Vereloik

Ärevuse pärast, mida jutud punanahiste mässust sünnitasid, sõitis kindluse komandant kaunis tugeva sõjameeste salgaga laande kadunut otsima. Isegi maakuulajad saadeti ette. Kindlusest kümme penikocmat loode poole algas harilik Tehhase mets: nii tihe, et raske läbi pääseda. Jämedad puud on liaanide võrguga läbi põimitud. Metsa keskel oli kas loomulik või millalgi endisel ajal indiaanlastest rajatud allee. See oli ainus tee Alamo poole. Kui soldatid metsa jõudsid, peatas neid

Ligemaid teateid Viru ranna suvitusolude üle leiata raamatust

„Viru suvitusrand”,

saada kõigist raamatukauplustest

kohe üks maakuulaja, kes kahe hobuse jäljed leidis. Jäljed läksid esiti ühele poole ja siis tagasi.

„Noh, mis on Spangler?” küsis major.

„Praegu võin niipalju ütelda, et siin kohal on inimene tapetud.”

„Mis te ütlesite? Kas te juba surnukeha leidsite?”

„Mitte seda, vaid vereloigu. Kui soovite näha, siis olge hääd ja tulge edasi. Aga teised ärgu ühes tulgu, iseäranis need kaks.” — Rääkija näitas Vudlei ja Kalhuni pääle.

„Väga hää, Spangler!” ütles major. „Palun teid, mu herrad, siin kohal oodata!” ütles major oma kaaslastele. — „Jälgija on midagi leidnud ja palub esiti mind üksi enesega ühes.”

Majori palve oli ta kaaslastele käsuks ja kõik kuulsid ta sõna. Jälgija näitas majorille suure vereloigu. Vaevalt võis inimene ellu jääda, kes niipalju verd kaotas.

„Kes on siis teie arvates tapetud, Spangler?”

„Muidugi selle vana isanda poeg. Ma ei tahtnud seda temale enne näidata, kui kindlaks saab, kelle käe läbi ta poeg on langend.”

„Komantshide käe läbi muidugi.”

„Ei mingi tingimisel. Oleks siin indiaanlased olnud, siis oleks siin kõige vähemalt neljakümne, aga mitte ainult kahe hobuse jäljed maas. Päälegi on jäljed rautetud hobuste omad. Siin on kabiraua jäljed selgesti maa pääl näha. Nende suuruse järele otsustades selgub, et ühed on mustangi, teised ameerika hobuse jäljed.”

Major palus kaaslasti veel oodata ja läks siis jälgijaga vereloigu juurest umbes nelisada jardi edasi ühe puuvilla põõsani, kust jäljed tagasi pöörsid. Kunni põõsani käis mustang ees, tagasi tulles — ameerika hobune. Puu all on ratsanikud peatand ja rahulikult juttu ajand. Jälgija otsustas seda maast leitud sigariotsa järele. Võimatu oli neil enne seda rahulikult suitsetada, kui üks teist pidi tapma. Arvatavasti läksid ratsanikud pärast riidu ja tagasi sõidul tappis üks teise.

„Arusaamatu on see, kuhu surnukeha võis jääda! Kui indiaanlased noore Pointdeksteri oleksid tapnud, siis vahest oleksid nad keha ühes viind, et seda laskeharjutustel märgiks tarvitada, aga neid siin ei ole olnud. Ainult üks neist kahest ratsanikust võis teise tappa. Sõidame tagasi, major! Meil ei ole siin enam midagi teha.”

„Te olete siis selles kindel, et plantaatori poeg on tapetud?”

„Ei. Kindlam on, arvan mina, et see on tapetud, kes verise hobuse seljas sõitis.”

„Noore Pointdeksteri hobune oli verine.”

„Siis on...”

„Kes on siis tapja, Spangler?” küsis major.

„Kahtlen. Mustangide püüdjat Morist ma selleks pidada ei või. Ta ei ole niisugune inimene.”

„Minagi arvan seda.”

„Kui ta oma vastase tappis, siis tegi ta seda ausas võitluses. Imelik on see, et surnukeha ei leidu. Noh, läheme! Vanale herrale ütleme...”

„Parem ärgem ütlem talle veel midagi. Ta on kõige pahema tarvis juba isegi ettevalmistetud,” ütles major. Jälgija sõitis otsimise teed edasi ja major tuli oma saatjate juurde.

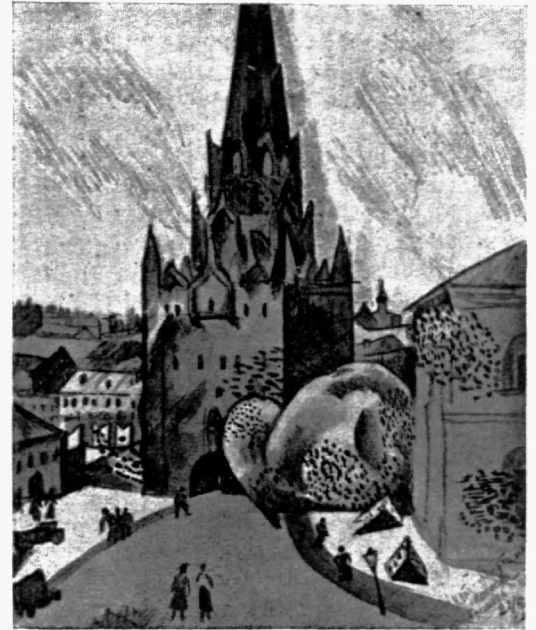
XL. Kuul

Varsti andis jälgija signaalivile ja otsijad läksid kõik ta juurde. Et õnnetuma isa eest vereloiku varjata, selleks viis major nad põõsastikust läbi. Teerada, mida

V. J. Lenin kõneluses Inglise tööliste esitajatega

Jaanuari 21-sel suri Gorkis, Moskva lähedal, Vene kommunismi juht Nõuk.-Venemaa diktaator Vladimir Iljitsh Lenin (Uljaanov). Lenin sündis a. 1870 Simbirskis aadelisoost kõrgema riigiametniku pojana. Oppis Kaasani ja Peterburi ülikoolides. Lõpetas õigusteaduse fakulteedi. Juba Lenini vanem vend võttis revolutsioonilisest tegevusest osa ja mõisteti terroristilise akti pärast surma. Vladimir Iljitsh sõitis a. 1895 väljamaale, kus ta lähedasse ühendusse astus Vene revolutsiooniliste ringidega. Tagasi kodumaale tulles andus ta valitsusvastasele kihutustööle, mis pärast ta a. 1897 kolmeks aastaks Siberisse saadeti. Selle järele asus ta väljamaale, kus teda äärmise paralistina tunti. 1908. a. tekkis Vene sotsiaaldemokraatides lõhe, mil Lenin enamlaste fraktsiooni juhiks sai. Ilmasõda tahtis ta Venemaal koduseks revolutsioonijaks muuta. Tulles tagasi Venemaale hakkas ta omakohase energiaga ja osavusega Vene revolutsiooni süvendama, mis päale okt.-kuu mässu kommunismi võimule tõi ja Lenini rahvakommissaride nõukogu esimeheks tõstis. Tegelikult jäi ta nõukogude Venemaa piiramatuks valitsejaks kuni 1922. a. lõppuoleni, mil teda haigus sundis riigitegevusest enam-vähem kõrvale jääma. — Esitame oma lugejatele siin juures Lenini

Väljavaade Lenini töötoa aknast

faksimile ja kaks kunstnik Natan Altmann'i joonistust albumist „Lenin“, mis ilmus 1921. a. Peterburis (praegu „Leeningrad“) Rahvahariduse kommissariaadi väljaandel. Kunstnikule tehti ülesandeks Lenini portree maalida, millisel otstarbel talle võimaldati ligipääsematu diktaatori juures viibimine Moskva kremlis mailkuul 1920. Siin toodud joonistustest kujutab pahempoolne Leninit kõneluses Inglise tööliste esitajatega, kuna teine, paremal, on väljavaade diktaatori töötoa aknast.

4/VI/20 V. J. Lenin (Lenin)

Lenini faksimile 4. VI. 20

mööda otsijad sõitsid, oli metsloomade tallatud, kes veele jooma käisid, ja nii kitsas, et kaks ratsanikku, kes vastamisi juhtusid, vaevalt teineteisest mööda pääsid. Ootamata juhtumus pööris natukeseks ajaks kõigi tähelepanu nende otsekoheselt otsimise eesmärgilt kõrvale. Järsku hüppas metsast teerajale ilus kirju jaaguar. Hirmund loom ei teadnud, kuhu põgeneda. Kassius ja üks noor plantaator hakkasid jaaguari taga ajama. Pea ühekorraga käis kaks pauku ja jaaguar langes surnult maha, Laskjad hakkasid vaidlema, kumb neist looma tappis.

„Tõendan seda teile, et mina!“ ütles Kassius. „Kuul on looma keha sees. Võtke ta säält välja, siis näete, et see minu oma on: kõik kuulid, mis ma lasen, on sibirisarnase poolkuuga ja minu nime algtähtedega märgitud.“

Juuresolejad arvasid, et Kalhun kiitleb. Kui kuul looma kehast välja võeti, leiti, et see tõsi on. Kuul oli märgitud, ja vaidlus lõppis Kassius kasuks.

Vaheajal sõitis terve saatkond leitud jälgi mööda edasi. Otsijate imestuseks läksid ainult ühe hobuse, mustangi jäljed edasi, kuna ameeriklase omad Spangleri

arvamise järele laande Leoni äärse koloonia poole pöörsid. Mustangi jälgi mööda lootis otsija tapja elukohani jõuda. Ühel kohal näitasid jäljed, et mustang äkilisi käänakuid paremale ja pahemale poole oli teind ja lõpuks jälle endiselle kohale tagasi pöörnud, nagu oleks hobune ilma juhita läind või seljasistuja magama uinund. Spangler ei teadnud, mis sellest arvata. Asi läks ikka tumedamaks ja salalikumaks.

Korraga kerkis otsijate silmade ette imelik, haruldane ja hirmus nähtus. Veerva päikese punetavate kiirte valgustusel ilmus laanes vaatapiirile suur päata ratsaniku kaju. Oleks keegi ütelnud, et ta seda üksi näeb, teised oleksid ta üle naerma hakand, ka siis ei oleks ustud, kui kaks nägijat seda oleksid tõendand; nüüd nägid kõik selgesti päata ratsanikku suure, ilusa mustangi seljas. Imestuse ja hirmumise hüüdeid tuli vaatajate hulgas kuuldavalle. Ratsanik istus sadulas õkva, osavas ja ilusas poosis; ühes käes oli ohelik. Oli see mõni viirastus? Inimene see ju olla ei võind. Inimesed, kes seda päält vaatasid, ei olnud arglikkude tõugu ega ebausklikud, ometi arvasid nad kui üks mees, et ratsanik ei ole inimene, vaid viirastus. Veerva päikese punases

valguses prerii kuumas õhus paistsid hobune ja ratsanik ülisuured. Mis karva hobune ja ratsaniku riided olid, ei olnud arusaada; näha oli ainult suur must siluett¹⁾ õhetava õhtutaeva foonil. Kas pööras ratsanik ennast küljega või otse vaatajate vastu, need nägid ikka, et see ilma pääta oli.

„See on kurat ise hobuse seljas!“ ütles kõige julgem soldatite hulgast.

Julge ütleja naljatuse äratas vaatajate seas suure naerulagina. Nähtavasti oli sellel ratsaniku kohta mõju: ta pööras järsku hobuse ümber ja kihutas minema sinna poole, kuhu päike vajus. Viimaks kadus ratsanik vaatajate silmist, nagu oleks ta päikese tulirattaga ühte suland.

XLI. Neli ratsanikku

Päale majori ja ta kaaslaste, kes Inge kindlusest välja läksid Henri Pointdeksteri otsima, sõitsid selle päeva hommikul preriisse veel neli ratsanikku kindluse alevikust. Kirjude „serape“, sammetist pükste ja laiade „sombbrero“ järele otsustades olid need mehhiklased. Tõmmu näo nahk ja Van Dychi moodi habe tunnistasid, et nad Montezumist pärit olid. Üks ratsanikkudest oli paremini riides kui ta kaaslased. Nähtavasti oli see teiste päälilik. Ta võis alla neljakümne aasta vana olla; kasvu poolest oli ta kena mees; külm, pea vali vaade ja karm nägu vähendasid ta välimuse väärtust. Isegi naer ei pehmenand ratsaniku ilusat ja tagedat nägu. Selle mehe teod pidid vist küll ta välimusega kokkukõlas olema, sest ega's ilma põhjusega teda teised midugi „Laanehundiks“ ei nimetand.

Me teame juba, et Kassius Kalhun Miguel Diatsi pool käis ja ta meelemärkuseta kodunt leidis. Mis ime tõi teda aga mõni tund päale selle Alamo poole tee? Asi oli lihtne. Vihane Kassius Kalhun tuli Laanehundi onnist välja ega võtnud vaevaks ustki kinni lükata. Hommikune jahedus tegi Diatsi kaineks. Ta ärkas ja läks ust kinni tõmbama. Selle juures silmas Diats viinapudeli, mis, kahjuks, tühi oli. Laanehundi sisikond aga põles janus viina järele! Janu oli nii vaevav, et mees unest enam midagi ei hoolind ja otsustas kohe Oberdorferi juurde viina järele minna. Diats sidus suure tühja pudeli sadula külge ja kihutas kindluse poole. Kahekümne minuti järele oli januneja juba taverni ukse ees, mis nii varasel hommikutunnil viinahimulise õnneks lahti oli.

„Jumal tule appi! Küll olete te vara üles tõusnud!“ hüüdis peremees tulejat vastu võttes. — „Arvan juba ette, et teile tuleb rüüpeklaasike täis valada?“

„Oled õieti arvand. Siin on mul suurem klaasike. Tilguta sellegi sisse!“

„Selle täis maksab sada dollarit.“

„Tean. Kas minule esimest korda müüd? Kas kardad, et ma maksa ei jõua? Säh, võta!“

„Tahate täna vist mustangide jahile minna? Vaadake, et Moris Dšherald kõiki teie eest eneselle ei püüa. Ta sõitis juba enne teid ära. See oli ka aus maksja.“

1) Asja kuju kõrvalt vaadates.

„Odamehe“ endised aastakäigud — 1922 (I) ja 1923 (II) on veel vähesel arvul saada. Ilmuvad lähemal ajal köidetuna. Kohased igasse raamatukogusse, eestkätt koolidesse.

Suure herrana maksis ta mulle kõik oma arve viimase kopikani ja palju raharäbu jäi talle veel alles.“

See teade, et Dšherald laande sõitis, oli Diatsile huvitav kuulda. Ta ei lasknud seda aga välja paista, seepärast ütles ta hoolimatul toonil: preriis on nii palju hobuseid, et neist igale püüdjalle jätkub. Niisugune lahkusega vastus osatas viinamüüjat; ta valas pudeli täis ja läks teiste joodikute juurde. Need olid lahkemad, sest nad jõid võlgu.

Diats unustas kangesti ihaldetud viina. Täisvalatud rüüpeklaasigi jättis ta tühendamata. Mehhiklase pähe ilmus uus mõte. Tavernist ei läind ta mitte otse koju, vaid sõitis enne oma kolme seltsimehe poole, kes aguli ääres võitsais lõõvikuis elasid,

Koju jõudes nägi Diats onni ees hobujälgi. Nüüd tuli temale meelde, et ta Kassius Kalhuni õõsi nagu läbi une oli näind. Diats teadis, mis asi Kalhuni ta juurde oli toond. Pikemat seletust temale enam tarvis ei olnud. Tuhat pesetat! Selle ilusa summakese eest peab vaeva nägema! Kui raha taskus, siis sõidab Diats Rio Grandesse, et sääil ilusa Isidoora asjas midagi ette võtta.

Diats sõi natuke suure rutuga, võttis paar pistolit ühes, hüppas hobuse selga ja sõitis minema. Teel seltsis Diats kolme omasuguse „kabaljeeroga“, kelle ta ühise ettevõtte tarvis kaasa oli kutsund. Neli seltsimeest sõitis metsa ja muutusid sääil indiaanlasteks. Kui keegi seda oleks päält vaadand, kuidas mehed metsas omad riided ümber vahetasid, siis oleks ta arvamisele tulnud, et sääil rändajad laadateatri näitlejad endid verise draama eten-duse vastu valmistavad.

XLII. Kullid

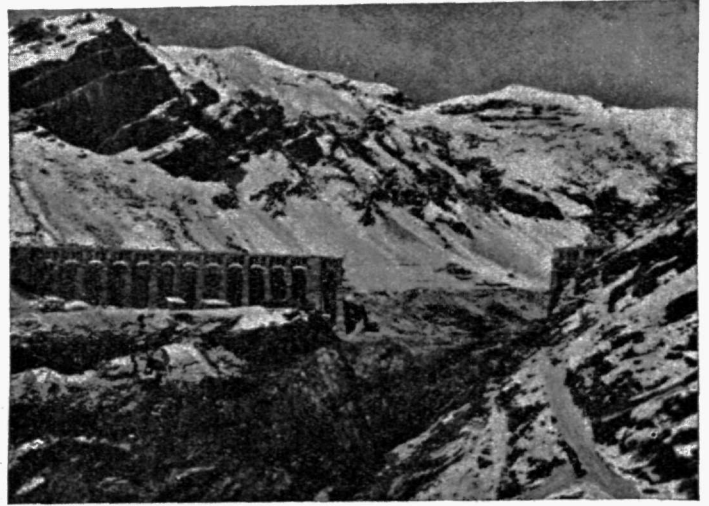
Must pilv Tehhase kulle keerles metsa kohal. Linnud nägid ehk aimasid saaki. Mustad tiivad välja sirutetud, liikusid kullid kui ristid kõrgel õhus ja lasksid endid kuulmata vaikselt puude otsa maha. Neid ei olnud mitte üks parv ja mitte asjata ei kogunend kullid: nad tundsid saagi lõhna. Neljandik penikoormat veriloigust eemal metsas põõsaste vahel lamas peente näojoontega noormehe keha. Ta lamas seliti, liikumata maas. Nägu oli surnukahvatu. Poolavatud laugude vahelt paistsid tardund, nagu klaasised silmad. Päält näha oli see surnukeha, aga mitte elav inimene. Otsekohe silmi paistev päike sundis lamaja ärkama. Noormees katsus ennast küünarnukile toetada ja segase pilguga ümber vahtides selguselle jõuda, kus ta on ja kas ta kõike unes või ilmsi näeb. Lamaja hakkas mäletama, kuidas ja mispärast ta metsa juhtus; ta tundis, et pahem jalg valutab; talle tuli meelde, et ta hobuse seljast puud vastu kukkus. Hobu joosis ära, vist küll koju. Ka kõige parema tahtmisega ei oleks ta nüüd hobuselle selga saand: põlv oli paistetand ja valutab kangesti. Noormees värises selle mõtte juures, et ta siit ilma teiste abita üles ei jõua tõusta; et ta siia palavuse, janu ja nälja kätte surema peab; võib olla, et ka kullid või murdjad ta söövad. Vähe lootust oli selleks, et siia laande keegi inimene võib juhtuda, kes ta päästa võiks. Ta katsus karjuda, aga keegi ei hüüdnud vastu. Kaks tundi läks mööda. Janu hakkas lamajat vaevama. Põlve valu tundus tühi-sena janu vaeva kõrval. Päike kõrvetas kangesti. Kannataja mäletas, et kuskil läheduses pidi ojakenes voolama; tema otsustas seda käpili ja põlvili ronides üles otsida. Nagu haavatud sisalik ronis noormees maad mööda. Iga liigutus sünnitas kanget valu, aga ta kannatas. Et ta janu kätte võib nõrkedä ja nõnda huntidelle söödaks saada, andis talle jõudu. Ta peatas ja puhkas. Korragä

Katastroof Itaalia Alpides

Gleno järve tamm ehitamisel (1921 a.): rüügitakse, tammi täiendamine sündind Itaalia tööstusministri hääkskiitmisel

Tamm pääle murdumise: näha tammi murdunud osa, mille kaudu 2.000.000.000 gallooni vett tungis Alpi orgudesse

Enne katastroofi: Dezzo küla, kuhu ainult kuus maja kaheksastkümnest järele jäi

Pääle katastroofi: Dezzo org, näha osa hävitustööst pääle suuremat veevalgumist

Detsembri 1-sel läind a., kell 7 hommikul murdis Itaalia Alpides Gleno järve tamm avades tee määratumale veekogule (umbes 2.000.000.000 gallooni), mis hüigla lainena tormas Scalve ja Camonica orgudesse. Päälnägijate järele olevat vesi tormand kohutava müraga, purustades kõik, mis ette juhtus. Mattes elektri jõuajamu, olid need hävinedes lainetest välke üles heitnud. Scalve org kattus mõneks ajaks 90 jala sügavuse veekihiga. Dezzo ja Corna külad kannatasid kõige rohkem. Suurem jagu ehitusi, eriti veskid ja vabrikud, kirik ja kuus silda pühitati lainetest. Ametlik-

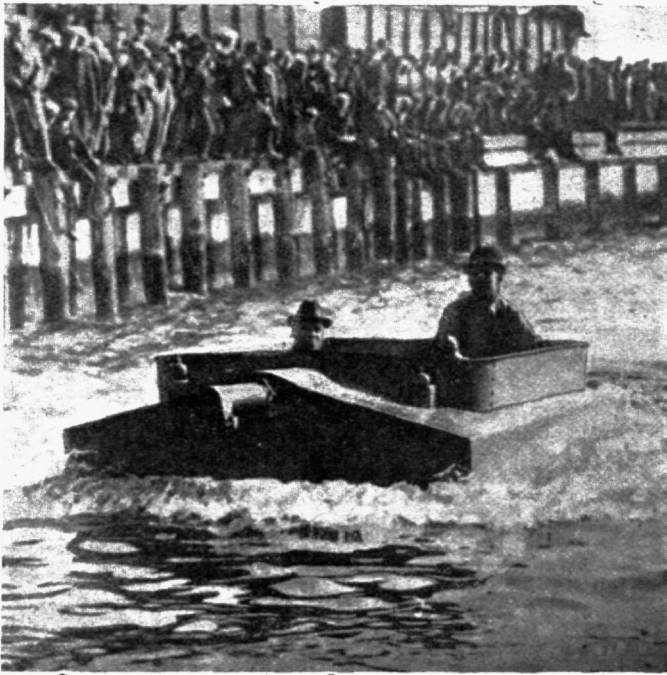
kude andmete järele arvatakse 500 surnut, kuna tuhanded päävarjuta jäid. Materjalne kahju on kaugelt üle 1.300.000 liiri.

Gleno järv oli jõuallikaks elektrijaamadele, mida paljud vabrikud kasutasid. Nüüd on need tuhandetele ülespidamist annud vabrikud sulatud.

Tamm oli 750 jalga lai ja 90 j. kõrge ning ehitati täiendavalt ümber alles eelmisel aastal. Suur sadu tõstis järves vee, mis tammi murdis.

välgatas tal mõte pääst läbi, kuidas paremini edasi saada. Ta võttis noa, mida ta alati vöö külles kaasas kandis, löikas sellega noore tamme maha ja tegi sellest eneselle kepi. Kepi najale toetades astus noormees nüüd ettevaatlikult ja tasa edasi. Ta jõudis teerajale, mis nähtavasti metsloomad veele joomas käies olid talland. See pidi kuhugi allika, järvekese, oja või jõe juurde välja viima. Kõige suurema jõupingutusega astus noormees edasi; vahel heitis ta maha ja ronis maad mööda. Ta jõudis teeraja otsa juurde, aga sääl ei olnud oja ega allika jälgegi. Nähtavasti algas siit teerada ja vesi võis

teisel pool otsa juures olla. Tarvis oli tagasi minna. Kui janu mitte nii koledasti ei oleks vaevand, noormehel ei oleks jõudu ega julgust jatkund tagasi minna. Tee ääres kasvas akaatsiaid, kaktusi ja agaavesid, aga need ei annud mingisugust varju, ja päike paistis kõrvetavalt. Agaavede ja kaktuste sees on palju mahla, mida oleks imeda võind; aga esimeste mahl on magus ja teiste mahl — hapu; mõlemad ei kustuta janu, vaid suurendavad teda veel. Hädale lisaks oli jalg nii kangesti paistetand, et ei lasknud ennast enam liigutada. Mustad kullid nägid juba ette, et nende liikuv saak varsti nõrkeb

Uus tehniline ime
Tank, mis sõidab maal ja veel

ja maha kukub, saatsid teda kuulmatult puust puusse lennates ja alla vahtides. Kullide parv aina kasvas. Keskpäeva palavus sundis kõik metsa elanikud vaikima. Metsa vaikust segas üksi tuigerdaja noormees, kes vahete vahel hüüdis ja karjatas, lootes, et seda keegi kuuleb ja temale appi tuleb. Kaktuste ja agaavede okkad kiskusid noormehet riided näruseks ja torkisid ihu veriseks. Valust vaevatud noormees nõrkas viimaks janu ja palavuse kätte, ei jõudnud enam edasi minna ja kukkus maha. See päästis ta. Kõrva vastu maad hoides kuulis ta nagu tasast oja vulinat. See andis temale uut jõudu. Valu unustades tõusis ta üles ja kepi najale toetades tõttas ta sinna poole, kust vulin kuuldus. Kümme minutit hiljem lamas noormees jälle maas ojakese kaldal ja jäi karastavat vett.

XLIII. Karikas ja pudel

Mustangide püüdja majakeses oli kõik endist viisi. Nagu ennegi, istus Felim tabureti päale kesk tuba ja koer pikutas sirgu jalgadega põrandal hobunaha pääl. Ainult raamatud, laskeriistad ja mõned muud asjad olid pakitud ja seotud, sellepärast paistis tuba tühi olevat. Felim ootas peremeest ja vaatas isuka pilguga nurka omal kohal seisva suure pudeli poole.

„Kuhu peremees kõige selle viina paneb, kui ta homme juba mõtleb Alamost ära minna?“ arutas Felim. „Üksi ta seda kõike ära ei jõua juua! Kas see vana patune Stemp talle peab joomisel abiks olema? Seda võiksin minagi teha. Stemp saaks suure pudeliga juba valmis. Küll oleks mõnus, kui ma säält pudelist natukenegi oma kõhtu valaksin! Et me homme Iiri- maale sõidame, see on hääl! Mis hääl on, see on hääl. Hurraa!“

Mõtted kodumaa päält pöörsid varsti jälle pudeli päale tagasi. Felim rääkis edasi:

„Pudelike, küll oléd sa armas! Küll läigid ilusasti! Lase eneselle üks kordki musu anda! Mis sellest siis oleks? Peremees seda juba pahaks panema ei hakkaks, kui ta selle päale mõtleks, kui palju ta asju

pakkides vaeva nägin. Katsun pudelit paljalt nuusutada!“

Felim läks uksele, vaatas järele, kas peremeest ligidal ei ole, tuli tuppa tagasi, astus pudeli juurde ja pani selle meeldiva kaela oma suule.

„Kuhu see mister Dsherald ometi nii kauaks jääb?“ rääkis ustav teenija rohkem eneselle, kui koerale. — „Lubas teine hommiku kella kaheks koju tulla, nüüd on aga juba kella kuue aeg õhtul. Kas ei ole talle vahet midagi juhtund? Kui peremehe lugu halb on, siis käib meiegi käsi halvasti, Tara! Siis ei näe me Iiri- maad, nagu omi kõrvugi. Tuleb siis peremehe asjad ära müüa, et kodumaale sõiduks raha saada. Juba üks hõbedane joogiriist maksab kena summakese. Arvan, et isegi viski niisuguse karika seest paremini maitseb, kui klaasist. Tarvis katsuda.“

Iirlane ei jõudnud jälle kiusatusele vastu panna, et proovida, kuidas viin hõbekarika seest maitseb. Et maigust paremini aru saada, hakkas Felim korda mõõda pudelist ja karikast viina rüüpima. Et eksperiment täieline oleks, valas proovija viina ka rüüpeklaasi ja katsus siis kõigest kolmest järgi mõõda, kunni suur osa viskit suurest pudelist Felimi kõhtu ümber oli valatud. Kui asjatundja viina armastaja küllalt arvas olevat, pani ta suure pudeli, karika ja klaasi oma kohtadelle ja jäi mõtetesse. Dsheraldil äraolemine hakkas Felimi tõsiselt rahutumaks tegema. Ta kutsus koera ühes ja läks õue. Säält läks ta eemalle ühe künka otsa, kust ümber ringi kaugelle näha võis. Felim ei oodand kaua. Varsti ilmus üks ratsanik nähtavale, kes Alamo poole sõitis. Felim tundis selles kohe oma peremehe. Ta kirju „serapee“ hõlmad lehvitsid tuule käes vastu kumavat loode- taevast. Felimi pani see imestama, et peremees ennast nii kuumaga ilmaga mantli sisse on mässind. Selle järele, kuidas peremees läheneb, kasvas Felimi imestus: nägi, et peremees ka pää mantli sisse on mässind!

„Taevane Neitsi! Mis see on?“ karjatas teenija hirmudes. — „Näib, nagu ei olekski mister Dsheraldil pääd! Issand Jeesus! Tara, kas see on meie peremees? Kus ta pää on? Püha Patrikus, päästa meid kurjast!“

Kõik Felimi keha avaldas hirmu. Ka koer vahtis hirmunult ette poole. Ta silmad põlesid ja ta valmistas ennast tulija kallale kargamiseks. Nagu Felimile vastates, hakkas koer haledasti huluma ja pärast kiunuma. Koer võttis ennemalt oma peremeest teisiti vastu.

Korruga keeras hobune päata ratsaniku all järsku ümber ja joosis jälle laande tagasi. Veri tardus Felimi soontes ja mees värises, kui haavaleht. Vaataja nägi, et ratsanik hoidis käte vahel oma hirmsat verist pääd. Felim läks hirmu pärast hulluks, pööris enese kohutava nähtuse poolt ja pani joosma.

XLIV. Neli indiaanlast

Iirlase punased juuksed seisid püsti, nii et kübar tal vaevalt veel pääs püsis. Ilma taha vaatamata joosis hirmund mees koju, lippas uksest tuppa ja hakkas ust seotud pakkidega barrikadeerima.

Õpetajad, „Odamees“ on koolidele kõige kohasem ajakiri, sest ainult „Odamees“ toob järjekindlalt väärtuslikke artikleid illustreerituina hääde ja haruldaste piltidega Eesti ajaloost, loodusest, rahva tööst ja elust, meie hõimrahvastest jne.

Tellige „Odamees“ koolidele!

Mis tähendab kinnine uks vaimule?

Ja nähtud hirmus ratsanik ei võind muu olla kui vaim või viirastus! Felim segas kätega pääs oma juukseid, pigistas meekekohti ja hõõrus silmi, et selguselle jõuda, kas on see unes või ilmsi. Mees joosis tuba mööda, nagu oleks tal tuli taga. Ta oli hulluks minemas...

See teadmine, et ratsanik majakesest jälle eemalle sõitis, rahustas vaest meest vähe.

„Püha Patrikus, kaitse meid kõige kurja eest!“ algas Felim aralt, kui kõnevõim talle tagasi tuli. — „Kas see tõesti mister Dsherald oli? Hobune oli tema oma, mantel — tema, ka pää — tema, aga selle pää nägu ei olnud tema näo sarnane. Või nägin ma seda kõike unes? Ehk olen purjus? Ei ole, see on võimatu! Sest ei ole ju palju aega mööda läind, vaevalt pool tundi, ja nüüd olen kaine, kui kohtunik õiguse mõistmise laua taga. Kui ma kõige selle hirmu pääle pudelist õige ühe lonksu võtan? Muidu ei saa õõsel silmagi kinni. Püha Patrikus, halasta vaese patuse pääle, kes üksinda siia viirastuste, haldjate ja kodukäijate keskelle on jäetud!“

Püha Patrikust paludes ei unustand Felim ka eba-jumalat Bahhust¹⁾ kummardamata, kes nurgas suure pudelikujuna seisis. Viimaks heitis Felim põrandalle pikali, unustas hirmsa viirastuse ja uinus magama nagu surnu.

Moris Dsherald majakeses oli vaikus. Pimenes. Metsas kahisesid lehed, laulsid tsikaadid ja mõni metsloom oma karjatusega rikkus vahete vahel õist rahu. Kuuvalgel sõitis üksiku majakese ette neli ratsanikku. Tätuveeritud näod ja rinnad, sulist pääehted ja riided tunnistasid, et tulejad komantshide suguharu indiaanlased olid. Mehed pidasid hobused majast eemal kinni, sidusid nad metsa alla puude külge ja hiilisisid siis jala tasakesti maja poole. Uks oli seest poolt kinni. Metsmehed kuulatasid. Mitte rixu ega raksu kuskil. Siis käisid nad ümber maja... Ei elavat hinge näha ega kuulda.

1) Bahhus — viinajumal.

„Kahepaikne“ tank

Veest kuivale maale tulles

„Ära neetud!“ hüüdis üks komantshidest puhtas kastiilia keelemurdes. — „Teda ei ole kodus! Kas ta siis veel koju ei jõudnud, või oli ta kodus ja sõitis jälle ära?“

„Läheme parem iirlase majja sisse!“ ütles teine indiaanlane ka hispaania keeli. — „Vaatame, kuidas ta enese siin onnis sisse on säädnud.“

„Muidugi!“ ütles kolmas metslane, kes ka Cervantese¹⁾ keelt hästi mõistis. — „Vaatame, mis tal toidupoolist tagavaraks on. Mu keskpai on hästi hele.“

„Olen kuulnud, et mustangide püüdjal keldris palju hääd ja paremat olla...“ arvas neljas seltsimees.

Viimane ütles mõjus kui nõidsõna. Mehed läksid elavamaks ja asusid ukse kallale, et seda lahti murda. Kui mehed aru said, et uks lihtsalt kinni ei olnud, vaid barrikadeeritudki, siis lõikasid nad ukse sisse augu, lükkasid pakid eest ja astusid sisse. Kuu paistis heledasti läbi akna tupp. Kuuvalgusel nägid mehed põrandal inimese maas lamavat.

„Magab?“ küsis üks röövlitest.

„Vist on surnud, muidu oleks ta meie sissetulemist kuulnud.“

„On purjus, kui vasikas,“ ütles päälilik. „Olen seda inimest juba ennem näind. See on Dsherald sulane. Peremeest ei ole kodus ja mees pani ennast purju. Arvan, et ta natukene meilegi järele jättis. Et kaege, kus pudel seisab! Ja kuidas ta armsasti lõhnab, nagu roosi õis!“

Seltsimehed jõid pudeli tühjaks ja jäid peremeest ootama. Miks ootasid indiaanlased Dsheraldit? Nende jutust paistis välja, et nad teda tahtsid tappa. Miks veel tööolu varjata? Komantshide päälilik ei olnud keegi muu, kui Miguel Diats, ja teised ta kolm sõpra. Igale ühele seltsimehele lubas päälilik sada dollarit, kui ta ettevõtte õnnestab.

„Barahho, mine künkalle vahti pidama!“ ütles Laanehunt ühele oma seltsimehele. — „Kui mustangide püüdjat kaugelt näed, siis tule ja ütle meile: me võtame ta künka jalal tsüpresside all vastu. Sää! on koht selleks kõige parem.“

„Kas teeme selle ka vagaks?“ küsis üks röövel magava Felimi pääle näidates.

„Surnud ei lobise saladusi välja,“ tähendas teine.

„Laske olla, ei maksa tappa!“ ütles päälilik. „Ta ei näe ega kuule midagi. Mul on käsk ainult peremeest vagaks teha. Barahho, miks sa ei lähe? Mine! Kui Dsherald tunni aja pärast ei tule, siis läheb teine sinu asemelle.“

Vastu tahtmist läks Barahho välja. Ta teadis, et seltsimehed ta äraolekul tingimata istuvad kaarte mängima. Barahho oli hiljuti Laanehundile suure summa kaotand ja selle tahtis ta täna päälilikult tagasi võita.

Kohe, kui Barahho välja läks, võtsid röövlid kaardid, mis igal saherdajal mehhiklasel „serape“ hõlma all kaasas on, ja hakkasid „montet“ mängima. Kõlisesid hõbedollarid ja kajasid mängijate tüsedad hüüdsõnad. Hirmus karjatus katkestas korraka mängu. See oli Felimi hää, kes põrandal üles ärgates külalisi nägi ja karjuma hakkas. Röövlid kargasid kaardilaualt ja tõmbasid pistnoad välja. Felimi käsi oleks pahasti käind, kui sel silmapilgul Barahho uksele ei oleks ilmud.

Röövlid jätsid iirlase rahule ja joosid seltsimehele järele. Tsüpressi alla peitsid mehed endid ja jäid liginevat ohvrit ootama. Kapjade müdin ulatas juba ootajaile kõrvu.

(Järgneb)

1) Kuulus hispaania kirjanik.

Vanast Egüptusest

Väljavõtte „Odamehe“ kirjastusel ilmuvast M. Aul'i raamatust „Vana Idamaa“

„Sinuhe loo“ algus

Papüüruse fragment Moskvas, kauniste kunstide muuseumis

Egüptus — „Niiluse and“

Mulle paistab õige olevat, mis kõneldakse sellest maast. Sest isegi see, kes sellest pole ennem kuulnud, kui tal ainult mõistust ja arusaamist, näeb peagi oma silmaga, et see osa Egüptust, kuhu hellenid laevadega sõidavad, on uhtmaa ja jõe and...

Egüptlased ei tarvitse end tööga piinata, ajades adraga vagusid, kaevates või muul viisil vaeva nähes, nagu seda teevad teised inimesed viljasaagi pärast, vaid jõe tuleb iseenesest põldudele, joodab neid, lahkub pärast niisutamist jällegi, ja siis algab külviaeg...

Niilus ei ujuta üle oma tõusu ajal mitte üksi Deltat, vaid ka osa Lüübia maast ning Araabiast ja nimelt kahe päeva tee mõlemal pool jõe, vahel ka rohkem, vahel vähem. Jõe loomuse kohta ei läind mul korda teateid saada ei preestritelt ega kelleltki muult. Ihkasin küll väga neilt teada, miks Niilus suvisest pööriajast päale tõuseb saja päeva jooksul, pärast üleujutamist jällegi kahaneb ja tagasi valgub oma sängi, väikesena voolates kogu talve, kuni jälle tuleb suvine pööriaeg. Ei saand midagi egüptlastelt kuulda, kui küsisin neilt, mis jõud ometi Niiluses varjul, et siin lugu teisiti, kui teiste jõgedega.

Greeklastest on avaldand mõned, kes oma tarkusega esile tükivad, kolmesuguseid arvamisi selle jõe vee kohta. Kaht neist ei pea pikema jutu vääriliseks, tahan neid ainult mainida.

Üks arvamine on, et passaat-tuuled olla jõe tõusu põhjuseks, takistades vee voolamist merde. Kuid tuuled pole sagedasti veel puhundki, kui juba Niilus tõuseb. Siis kui passaat-tuuled oleks põhjuseks, peaks teiste jõgedega, mis voolavad tuultele vastu, sündima samuti kui Niilusega, seda enam, et need on vähemad ja nõrgema vooluga. Kuid on olemas palju jõgesid Süürias ja palju Lüübias, millega ei sünni midagi sarnast kui Niilusega.

Teine arvamine on veel segasem, ühtlasi palju imelikum, seletades, see tulevat sellest, et jõgi Ookeanist jooksvat, Ookean aga voolavat ümber maa.

Kolmas neist seletusist, olles küll kõige lihtsam, siiski täitsa vale: see väidab, et aluseta Niilus tekkivat suland lumest. Voolates Lüübiast läbi Eetioopia¹⁾ Egüptusse, kuidas võis jõgi lumest tekkida, voolates soojemaist kohtadest külmemaisse? Kes otsustamisvõimeline, näeb paljudest asjust, et sugugi tõenäoline pole, nagu tekiks see jõgi lumest.

Kes aga Ookeanist kõneles, põhjendab oma seletuse tumedale muinastutule, ja tal pole ühtki tõendust. Mina vähemalt ei tunne Ookeani nimelist jõge ja usun, et Homerós või mõni varem laulik selle välja mõtles ja oma luulesse põimis.

Nüüd tahan öelda, miks minu arvamise järgi Niilus suvel kasvab, sest õige on, et see, kes teiste avaldatud arvamisi laidab, avaldaks oma seletuse asjast. Talve ajal lahkub päike oma harilikult teelt talvetormide tagajärjel ja läheb Ülem-Lüübia kohta. Kui asja lühidalt seletada, on sellega kõik öeldud. Sest missugusele maale see jumalus (päike) kõige lähemal, missugusel maal ta on, see peab kõige rohkem vee järgi janunema ja selle jõed ära kuivama...

Abielupaar

XX sugukonna vaaraode päevil

1) Eetioopia — maa-ala Egüptusest lõunapool.

Nii arvan ma, on päike selle muudatuse põhjus.
(Herodotos¹⁾, II, 5, 14, 19–25)

Egüptus suurvee ajal

Kui Niilus maa üle ujutab, paistavad ainult linnad veest välja, saarte sarnastena, mis Egeuse meres. Terve Egüptus on nagu meri, ainult linnad kerkivad kõrgemale. Kui see sündind, ei sõideta ainult jõe voogudel, vaid põldudelgi, nii et Naukraatisest²⁾ Memfissi³⁾ püramiididest mööda sõidetakse.

(Herodotos, II, 97).

Vaarao Cheopsi⁴⁾ püramiidi ehitamine

Cheopsist kõnelevad egüptlased, ta olnud langend kõiksugu pahedesse. Sulgend esiteks kõik templid ja keelnud neis ohverdamise, pärast aga käskind kõiki egüptlasi temale tööd teha. Ühed pannud ta kive tassima Araabia mägestiku kivimurdudest Niiluseeni ja kui kivid olnud veetud üle jõe, määrand ta teised neid vastu võtma ja edasi vedama mäeni, mida kutsutakse Lüübia mäeks. Ja alaliselt olid töös kümme korda kümmetuhat inimest, iga vahetus kolm kuud. Niisugust vaeva nähes kulus rahval kümme aastat, esiteks tee ehitamiseks, mida mööda nad vedasid kive, mis mulle näib olevat mitte vähem töö kui püramiidi ehitamine ise, sest selle pikkus on viis staadioni⁵⁾, laius kümme sülda, kõrgus (kõige kõrgemal kohal) kaheksa sülda, ja see on lihvitud kividest, kuhu pildid sisse raiutud. Siis veel maa-aluste kambrite ehitamine künkasse, millel seisavad püramiidid, mis ta ehitas omale matuspaigaks ühel saarel, kuhu kaevas kaanali Niilusest. Niisugusteks töödeks kulus kümme aastat. Kakskümmend aastat aga töötati püramiidi enese kallal. See on neljanurgeline, iga külj kaheksa pletronit⁶⁾

Kuldsepad. Teebä

1) Herodotos, greeka vanem ajalookirjutaja, sündis arvatavasti aastal 485 enne Kr. s. Väike-Aasias Halikarnassose linnas, mille kodanikud olid elavas kaubavahetuses Idamaaga ja Egüptusega. Tung näha oma silmaga kaugeid maid, ka poliitilised põhjused sundisid Herodotost lahkuma kodulinna. Ta rändas Egüptuses ja Idamaal, Itaalias ja Sitsiilias. Mida nägi, pani ta kirja. Et lugejaid huvitada, põimis ta oma kirjeldusse palju muinasjutte ja väljamõeldud lugusid. Herodotose tähtis teos, mis õigustab talle teatud määral „ajaloo isa“ nime, on pikem ajalooline töö greeklaste võitlustest perslastega. V aastasaja keskel asus Herodotos Ateenasse, kus ta Periklese ringi kuulus. Suri Herodotos Lõuna-Itaalias 425 aasta ümber.

2) Naukraatis — I aastatuhandel asutatud linn Deltas.

3) Memfis — vaarao Meenese ehitatud vana-kuningriigi päälinn.

4) Cheops — vana-kuningriigi IV sugukonna vaarao (umbes 2600 a. enne Kr. s.).

5) Staadion = 185 meetrit.

6) Pletron = 1/6 staadioni.

lai, sama kõrge, valmistatud lihvitud kividest, mis kõige täpsemalt kokku sünnivad, ning ükski neist pole kolmekümnest jalast vähem. Sedasinast püramiidi ehitati järkudena, mis kerkivad astmete sarnaselt, mida mõned nimetavad treppideks, teised astmeteks. Niipea kui nad said esimese järgu valmis, tõstsid ülejäänud kivid maast alumisele järgule tõsteriistal, mis valmistatud lühikestest lattidest. Ja kui kivi üleval oli, tõstsid nad selle teisele tõsteriistale, mis seisis esimesel astmel, ning siit vinnati kivi teisele järgule. Niipalju kui oli astmete ridu, oli ka tõsteriistu. Ehk jälle oli neil üks tõsteriist, mis kerge kanda, siis tõstsid selle, niipea kui kivi maha võetud, teisele järgule. Jutustan mõlemast viisist, nagu mulle jutustati.

Valmis ehitati kõige enim ülemine osa, siis järgmine, kõige viimsena aga lõpetati, mis üsna madalas, maa pääl. Egüptuskeelses kirjas püramiidi küljel on tähendatud, kui palju kulus tööliste rõikaid, sibulaid ja küüslauku ja, nagu hästi mäletan, tõlk kõneles mulle, kirja lugedes, olevat selleks kulutatud kuusteistkümmend tuhat hõbetalenti. Oli see nõnda, kui palju pidi aga siis kuluma tööriistade rauaks ja toiduks ja ihukatteks töölistele, kes nagu nimetatud, kaua aega ehituse kallal töötasid? Pääle selle ei kulund kivide raiumiseks, kohale vedamiseks ja maa-aluste käikude valmistamiseks ka mitte just vähe aega!

(Herodotos, II, 124, 125).

Külavanem
Puust kuju Kairo muuseumis

Vaarao Ramses III¹⁾ oma alamaile

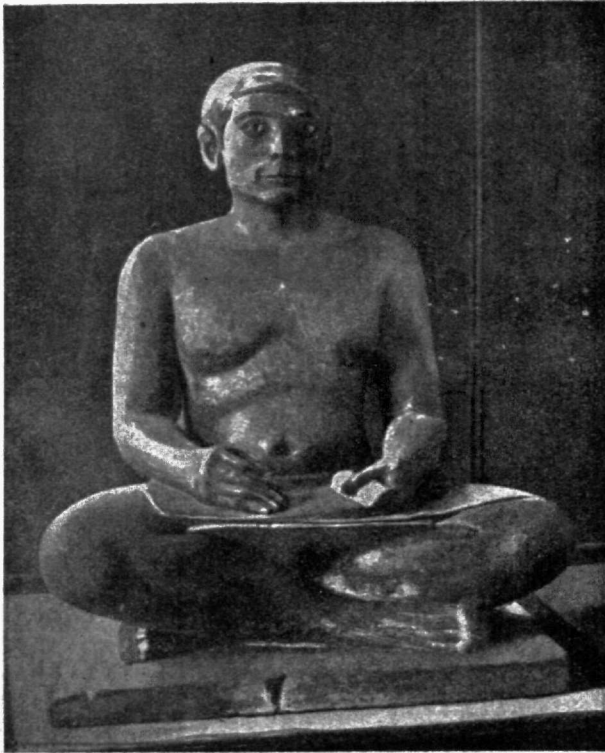
„Kuulake! Teadustan teile kaunistest tegudest, mis tegin egüptlaste kuningana...

Istutasin kogu maal puid ja põõsaid, rahvale võimaldasin leida varju nende all. Saavutasin egüptuse naisele võimaluse minna kuhu tahes, võõra haavamist kartmata.

Minu teene oli, et jala- ja ratsavägi istus kodus. Shardana ja Kehak²⁾ said olla oma küldes ja lamada seliti: nad ei kartnud, sest polnud oodata vaenlast Nuubiast ega Süüriast. Nende ambud ja sõjariistad on ladudes, nad ise on söödud ja joovad rõomustades.

1) Ramses III — XX sugukonna vaarao, elas umbes 1200 a. enne Kr. s.

2) Shardana ja Kehak — rahvad, kes teenisid palksõduritena Egüptuses. Shardanast on tulnud, võib olla, Sardiinia saare nimetus.

kirjutaja
Louvre'i muuseumis Pariisis

Naised on nendega, lapsed nende juures. Nad ei vaata taha, nende südamed on rahul: mina olen nende kaitsja. Toidan kogu maad, kõiki elanikke: muulasi, egüptlasi, mehi ja naisi. Päästsin kõiki raskustest, võimaldasin neile hinge tagasi tõmmata, vabastasin nõrga tugeva vägeva käest. Võimaldasin igäihele rahulise elu ta linnas... Maa on rahul minu valitsusega. Tegin hääd jumalaile ja inimesile. Mul polnud midagi, mis oleks teise rahva päralt.

Võimutsesin mõlema maa (Ülem- ja Alam-Egüptuse) valitsejana, ja teie tegutsesite orjadena mu jalge ees. Olite mu meelega järgi, sest talitasite ülihästi, hoolikalt täitsite mu käsku ja sõna.“

(Papüürus Harris Briti muuseumis Londonis).

Isa õpetus pojale kooliteel

„Duau... oma pojale Piopile, kui ta purjetas lõunasse kuningakotta, et panna poeg säääl kooli kirja õppima, et ta ei jääks maha suurnikkude poegadest, kes kuningakojas. Ta (Duau) ütles talle: Nägin hoope, nägin hoope... Pööra oma süda raamatuile. Vaatlesin tööst vaba inimest. Tõesti, pole midagi kõrgemat raamatuist. Nagu vees uju raamatuis; leiad neis õpetuse: „Kirjutaja kuningakojas pole kerjus, vaid küllane toidust.“ Ei tea teist ametit, mille kohta kõlbaks see õpetussõna. Seepärast soovitan sulle armastada raamatuid nagu oma lihast ema ja seletan sulle, mis kasu on nende tundmisest. Need on kõrgemad, kui kõik ametid, pole midagi kõrgemat neist.

Ma pole näind seppa saadikuna, ega kuldseppa käskjalana, kuid olen näind seppa tööl ahju juures. Tema sõrmed on krokodilli naha sarnased, ta haiseb hullemini kui mädanév kalamari.

Käsitöölise, kes töötab lõikenoaga, väsis põllumehest rohkem. Tema põld on puu, ta tööriist — metall. Kas ta öösel on vaba? Ta peab rohkem soetama, kui jõuavad teha ta käed, seepärast paneb ta põlema tule öösel...

Põllumehe tervis on kui inimesel, kes lamab lõvi all... Vaevalt jõudis ta koju, juba peab ta jälle minema...

Habemeajaja töötab hilja ööni. Ainult söögiajal toetub ta küünarnukile. Ta käib majast majja, et otsida omale tööd. Ta vaevab oma käsi, et täita kõhtu, nagu mesilased, kes söövad oma tööd...

Kangur töökojas on naisest nõrgem. Ta jalad on kõhul, ta ei hinga õhku. Kui ta ei suuda päeval valmistada määratud osa, peksetakse teda nagu lootosille soos... Ta annab oma leiva vahtidele, et näha saaks valgust...

Kuller, välismaale minnes, teeb testamendi oma laste häaks, kartes lõvisid ja aasialasi... Kui ta teele läheb, on tal telliskivi (= savist dokument) vöö vahel...

Teen seda (seletan sulle), purjetades lõunasse kuningakotta, armastusest sinu vastu. Üks päev koolis on sulle kasulik, kui terve igavik. Saadad (valitsesid) paljuid, kui kuulad vanemate sõna... Pole kirjutajat, kes ei saaks toitu kuningakojast. Sigivuse jumalanna annab külluse kirjutajale... Tema (kirjutaja) isa ja ema tänavad jumalat: ta on juhitud eluteele.

Pööran sellele sinu ja su laste tähelepanu.“

(Papüürus Sallier Briti muuseumis).

Sõnakuulmine on kõige vooruse alus

Kaunis on, kui poeg on vastuvõtlik sellele tööle, mis isa talle õpetab, selle eest on tal pikk iga.

Sõnavõtlikku armastab jumal, sõnakuulmatut vihkab ta.

Kõik ütlevad: „Kui hää, kui rõõmustav, kui poeg on sõnakuulelik.“

Lugupeetud on, kes vanema sõna kuulab, teda mäletavad inimesed nüüd ja tulevikus.

Kui poeg sõnakuulelik, läheb tal kõik hästi.

Mõistmatu ja sõnakuulmatu on nõder, ta ei tee vahet teadmise ja teadmatus, hää ja kurja vahel..

Sõnakuulelik poeg elab vanaks ja juhatab oma lapsi, uuendades isa õpetust.

Pane tähele, mida kõneled. Korda sõnasõnalt lühendamata ja pikendamata, üht sõna teisega vahetamata; siis ütlevad kõik: „See on selle ja selle poeg“ ja kiidavad su sünnitajat (isa) ja vürstid, kuulates sind, lausuvad: „Kui hää on, mis tuleb tema suust!“

(Prisse'i papüürus Pariisis).

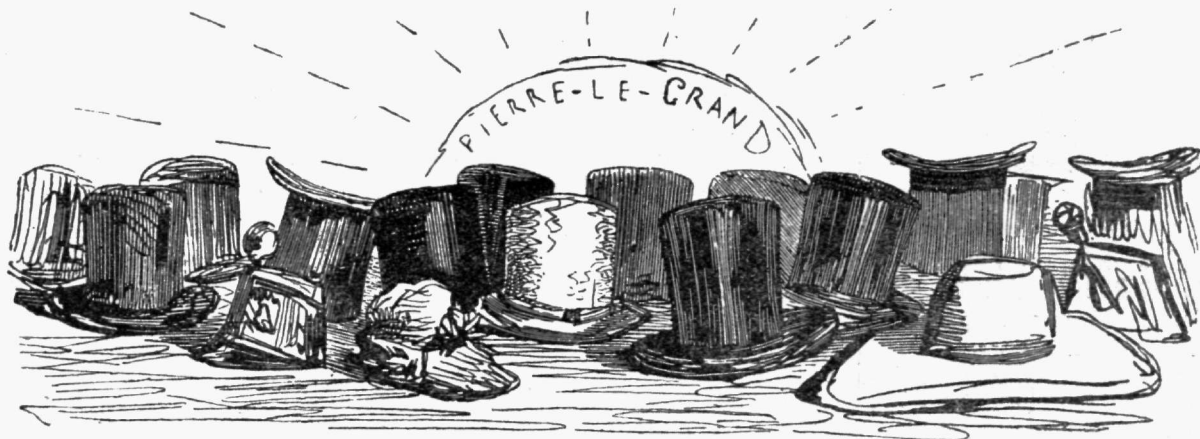
Fiktiivne kiri karskusest

„Sa kolad piki tänavaid, haised õllest. Õlle lõhn eemaldab sinust inimesed, su hing andub hukkamisele. Oled katkise tüüri sarnane... Oled kõikuva seintega maja sarnane, kus puudub leib. Inimesed hoiavad sinust eemale, lööd neile haavu. Tea, vastik on viin, lahu õllest, loobu tilku-joogist (= egüptuse joovastav jook)!“

Õppisid flöote saatel laulma, jorutad viise, laulad keelpilli saatel. Salvitud, lillevanik kaelas, istud tüdrukutega. Taod vastu magu, taarud jalul nagu hani, kukud porri...“

Gustave Doré: Püha Venemaa

8. järg

Mütsid maha Peeter Suure ees, kes praegu kerkib.

rinnalapsed: „bää, bää, bää“, vaid valju häälega: „juua, juua, juua“, mis kajas üle terve Vene- ja Poolamaa, justku oleks tahtnud kogu ilma kutsuda joomingule.“

Laseme kõnelda Francois Rabelais'l, tõsisel Venemaa, eriti Peeter Suure kroonikakirjutajal, olgugi, et elas 300 aastat enne seda, aga mis sellest. Ta jutustab Peeter Suure ilmale tekkimisest: „Kui ta vaevalt sai ilmale sündind, ei kisenand ta nii, nagu teised

Kui ta oma toorest iseloomu tundma õppis, hakkas ta puusepaks.

Meheks sirgudes otsustas Peeter kõike ise põhjalikult tundma õppida. Ta tungis kingsepaameti kõige saladuslikkumatesse sügavustesse, sest tal oli südi püüdumus rajada uut seltskonnakorda uuele soliidsele alus põhjale.

Ta on nii andekas, et ühel ja samal ajal teeb puutööd ja rehkendab, mis pärast ta silmade vaadegi omab, paraku, sarnase kahepaiksuse.

Ühel õuepeol on Peetril geniaalne juhused oma vägeyust ühe ainsama käeliigutusega näidata, nii et auahned riigitoed omad pääd kaotavad.

(Järgneb)

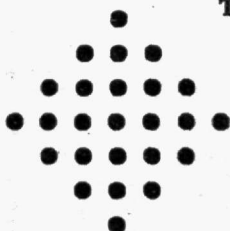
Meie lugejatele

Algame käesoleva numbriga III aastakäiku. Rohke poolehoid, iseäranis meie õppiva noorsoo poolt kui ka õpetajate ringkonnas, annab meile julgust oma ajakirja endises sihis toimetada. Nagu seni, tahame ka edaspidi pääsajalikult rõhutada kodumaa tundmaõppimise osa ajakirjas, milles avaldame illustreeritud ülevaateid Eesti ajaloo, loodusest, rahvaelust jne. Ühtlasi hakkame avaldama ülevaatlikke artikleid meie lähematest hõimrahvastest soomlastest ja ungarlastest.

Käesolev number viibis raskuste tõttu, mis oli toimetusel „Rakvere mineviku“ juure illustratsioonide muretsemisel. Teatavasti pole Rakveres mingisugust linna- ega maakonna-ajalugu kogujat asutust ei muuseumina ega arkiivina, kust oleksime võind vastavat pildimaterjali leida. Üldiselt on Rakvere meie vana- maist linnadest, mille minevikust väga vähe pilte olemas. Tänu Õpetatud Eesti Seltsi lahkele vastutulelikkusele võime oma lugejatele huvitavaid Vana-Rakvere ja Virumaa pilte esitada.

Ülesanded

Täpp-ülesanne nr. 2

Punktide asemele tulevad tähed asetada nii, et keskmine rida ülevalt alla ja pahemalt paremale ühe ja sellesama sõna moodustavad, kuna peidetud sõnade tähendus on pahemalt paremale: 1. Hüüdsõna. 2. Kõige algus. 3. Kevadine metslill. 4. Tähekoogu. 5. Muistne ehe. 6. Vene osa. 7. Umbhäälik.

Ülesannete lahendused

„Od.“ nr. 10 (14) silbiülesandes nr. 2 moodustuvad otsitavate sõnade esimesed tähed ülevalt alla ja kolmandad tähed alt üles loetuna „Igavesti mulle antud olla kurb“.

Otsitavad sõnad:

1. Irboska.	8. Ilo.
2. Gorki.	9. Mudila.
3. Alumiinium.	10. Uku.
4. Vikerkaar.	11. Läti.
5. Emand.	12. Lontova.
6. Salk.	13. Ebavere.
7. Tallinn.	

„Od.“ nr. 10 (14) ilmund hobuhüppe-ülesandes nr. 2 on peidetud A. Alle luuletuskogust „Carmina barbata“ järgmine värs:

Ikka hiilib ta kui Ahasveerus
lõpmatute legendikkude ja
papliteede keerus.
Ikka korutab Momendi kulund nooti:
keegi peab heitma meelt,
valgustatud akna taga idioti
laseb omal näita keelt!

Male

Viimastel aastatel võib Eestis suurt huvi kasvamisest male vastu ja maleelu elavamaks muutumist tähele panna. See asjaolu annab põhjust arvata, et ka „Odamehe“ austatud lugejate ring-

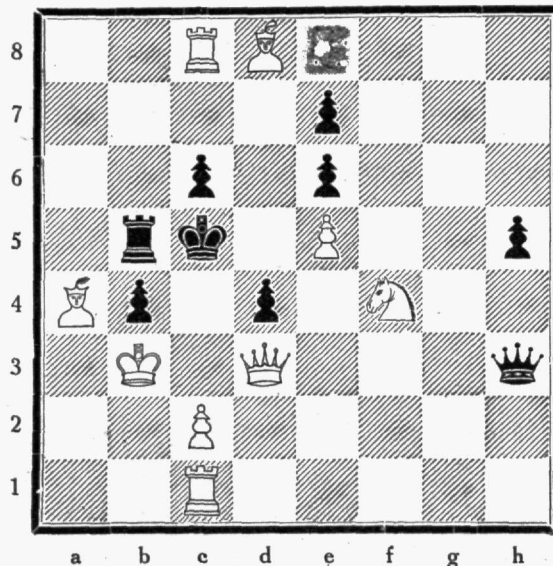
konnas palju maleharrastajaid leidub, kes malest huvitatud. Sellepärast avame maleosakonna, mis järjekindlalt maleülesandeid, etüüde, partiiid, teateid maleilmast j. m. sisaldab.

Ülesannete ja etüüde lahendused ilmuvad kolmandas numbris ülesannet ehk etüüdi sisaldavast numbrist lugedes. Oigete lahenduste saatjate nimed avaldame lahendustega ühel ajal.

Male osakonda puutuvad kirjad palume saata „Odamehe“ toimetusse märgusõna „Male“ all.

Ülesanne nr. 1

G. Guidelli, Lavenos

Valged: Kb3, Ld3, Vc1, c8, Oa4, d8, Rf4, J: c2, e5 (9)
Mustad: Kc5, Lh3, Vb5, J: b4, c6, d4, e6, e7, h5 (9)
Matt kahe käiguga

Partii nr. 1

Pariis. Oktoober 1858

Valge: Paul Morphy. Must: Braunschweigi hertsog Karl ja krahv Isouard

1. e2—e4	e7—e5
2. Rg1—f3	d7—d6
3. d2—d4	Oc8—g4
4. d4×e5	Og4×f3
5. Ld1×f3	...
Ka g2×f3 on hää.	
5. . . .	d6×e5
6. Of1—c4	Rg8—f6
7. Lf3—b3	Ld8—e7
8. Rb1—c3!	c7—e6
9. Oc1—g5	b7—b5?

Parem oleks Lc7.

10. Rc3×b5!	c6×b5
11. Oc4×b5+	Rb8—d7
Kui Kd8, siis 12. 0—0—0+Kc8 13. Vd3.	
12. 0—0—0	Va8—d8
13. Vd1×d7!	Vd8×d7
14. Vh1—d1	Le7—e6
15. Ob5×d7+	Rf6×d7
16. Lb3—b8+!	Rd7×b8
17. Vd1—d8 matt.	

See jäädavalt ilus partii mängiti Itaalia Ooperis hertsogi looshis etenduse ajal.

3. Koolinoorsoo maleturniiril Rakveres võitis Simson Tallinnast esimese koha ja Koolinoorsoo malemeistri nime 1924. a. päale. 2. kohale tuli Virkus ja 3. kohale Mälkson, mõlemad Pärnust.

A. T.

Toetage tellides „ODAMEEST“! Soovitage „ODAMEEST“ omas tutvuskonnas! Koguge „Odamehele“ uusi sõpru! Teatage talitusele, kui „Odameest“ Teie lähemas ümbruskonnas veel müügil pole.

Toimetusele saadetud kirjandus

A. Kitzberg: Kõlajutud I—II, II tr., 178 lhk. H. 175.— „Noor-Eesti“ kirj. 1923.
Sitzungsberichte d. Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1912—1920. Mit einer Tafel. 208 lhk.
Sitzungsberichte d. Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1921. 128 lhk.
Kritisch-bibliogr. Jahresbericht d. Estnischen Philologie. Herausgeg. v. d. Gelehrten Estn. Gesellschaft bei d. Univ. Dorpat. Band I (Jahr 1918). 100 lhk. H. 100.— 1922.
Jahresbericht d. Estnischen Philologie u. Geschichte. Herausgeg. v. d. Gelehrten Estn. Ges. bei d. Univ. Dorpat. Band II (Jahr 1919). 232 lhk. H. 200.— 1923.

S. Lagerlöf: Kivi Rottna järves. „Odamehe“ rahvaraamat nr. 9. Piltidega. 24 lhk., h. 20.— 1924.

Kirjavastused

M. P. Täname. Soovivat oleks päevapilt. ülevõtteid Teie artikli juures avaldada. Kui võimalik, palume kohalt saata.
O. K. Teie lugupeetud saadetist on meil sedapuhku võimata tarvitada, sest meie ajakirja loeb pääasjalikult noorsugu.
O. L. Saime kohased illustratsioonid.
P. S. Ameerikas. Tänuka käes. Ilmuvad lähemal ajal. Oleks häa, kui võiksite edaspidi ühtlasi tekstikohaseid illustratsioone saata.

Vastutav toimetaja ja väljaandja Carl Sarap. — Trükitud K.-Ü. „Postimehe“ trükikojas, Tartus

VIRU PANK

Lai tänav 17 / Suurem ja vanem rahaasutus Rakveres / Telefon 109

Võtab raha hoiule

ja maksab:

Tähtajaliste hoiusummade päält kuni . . . 9%
Jooksva arvel 6%

kusjuures kroonumaksu pank oma kanda võtab. Raha kodushoidmine ja suurte summade kaasaskandmine on kardetav ega too mingit kasu, sellepärast ärge hoidke raha kodu, vaid tooge panka hoiule, kus

Raha teeb raha!

Raha hoiule tooja võidab aastas:

1.000.— marga päält . . .	90 marka
10.000.— " " " " " "	900 " "
100.000.— " " " " " "	9.000 " "
1.000.000.— " " " " " "	90.000 " j.n.e.

kuna raha kodushoidja aastas sama palju kaotab, selle juures hirmul olles varguste ja tuleõnnetuste pärast.

Viru Pank toimetab kõiksugu pangaooperatsioone

Põhja Kinnitusseltsi Rakvere Agentuur

Igasugu liikuva ja liikumata varanduste kinnitamine tule vastu / Koduloomade kinnitamine õnnetuste, haiguste, varguste, katkude ja epideemiade vastu

Äritunnid kella 9—2

Äritunnid kella 9—2

Juhatus

Kohane raamat igale virulasele
ja kingituseks vabadussõjast osavõtjatele:

Viru väerind vabadussõjas

Kirjutand A. Vaga / P. Areni kaas / „Odamehe“ kirjastus / Hind 160.—

Saada igast korpallikust raamatukauplusest

„Odamees“ on trükitud Türi Paberi- ja Puupapi-vabriku A./S. paberil

Tartu ladu — Küttri tän. 5, kõnetraat 4-77

Kes hääst ajalehest lugu peab, see ei vôi „Postimeest” tellimata jätta!

„Postimees” ei peida ennast „erapooletuse” varju alla ega püüa ka tühja kõmuga omale poolehoidjaid võita, vaid peab oma suurimaks ülesandeks palava armastusega asja juures olles Eesti rahvusliku hää käekäigu edendamiseks töötada.

„Postimehe” sisukuse eest hoolitsevad kõige vilunud poliitika tegelased ja teadusemehed.

Kontroleeritud sõnumite värskuse eest kantakse kõige suuremat hoolt.

Sellepärast tõuseb „Postimehe” poolehoidjate hulk alatasa.

Praegu on „Postimehe” kindlate tellijate hulk suurem, kui ühelgi teisel lehel Eestis.

Kui Teie veel „Postimehe” lugeja ei ole, kui Teil aga Eesti rahvuslikud huvid esimesel kohal seisavad, siis tellige omale „Postimees” juba kõige lähemal ajal ja soovitage seda ka oma sõpradele.

Tellida võib igast postkontorist, kohaliku tellimiste vastuvõtja juures ehk otsekohe „Postimehe” talitusest **Cartu, Jaani tän. 11/13 / Tel. 80**

ILMUMAS:

1) Fr. Puusepp: **Keelelised harjutused** õigekirja õppimiseks koolidele ja iseõppijaile. 3., 4., 5. ja 6. õppeaastale. 200 harjutust. H. 100.— II muutmatu trükk. Esimene trükk müüdi 3 nädala jooksul läbi.

2) Fr. Puusepp: **Keelelised harjutused ühes kirjasäädmise õpetusega.** 10 pildiseeriat. 1. ja 2. õppeaastale.

„ODAMEES”

Õpetatud Eesti Seltsi väljaannete pääladu on „Odamehe” rmkpl. Cartus

Pääle vanemate väljaannete soovitame uuemaid:
Jahresbericht der estnischen Philologie. Band I (Jahr 1918). H. 100.—

Jahresbericht der estnischen Philologie und Geschichte. Band II (Jahr 1919). H. 200.—

Sitzungsberichte d. Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1921. H. 120.—

„Odamees”, Cartu, Promenaad 7-a. Tel. 67

KAUBAMAJA I. ROSNIKOFF

TELEFON 121 / RAKVERES, TALLINNA TÄN. NR. 49 / TELEFON 121

KOLONIAAL- JA PUDUKAUBAD. PORTSELAAN, KLAAS JA
EMAIL MAJAPIDAMISE TARBEASJAD. TALURAHVA KAUBAD

JÄLLEMÜÜJATELE KÕIGE KOHASEM OSTUKOHT

A.-S. HARJU PANK A.-S.

Rakvere osakond

Rakveres / Pikk tänav nr. 13 / Kõnetraat nr. 73

Pank toimetab kõiksuguseid pangaoperatsioone kodu- ja väljamaal; võtab raha hoiule, jooksvale arvele ja tähtaja pääle; annab laenusid vekslite, kaupade, väärtpaberite ja teiste kindlustuste vastu / Ostab ja müüb väärtpaberid ja välisvaluutat; saadab raha teistesse linnadesse kodu- ja väljamaal; toimetab akkreditiivisid, transfertisid ja kõiksuguseid teisi transaktsioonisid

Esimene Kodumaa Kinnitus Aktsiaselts „EESTI LLOID“

Agentuur: Rakveres / Harju Pank / Pikk tän. 13 / Kõnetraat 73

Võtab vastu: tule-, elu-, mere- ja kuivamaa-kinnitusi, linnas ja maal / Lähemaid teateid ja tingimisi saab Rakvere Agentuuris, Pikk tän. nr. 13 / Speditsooni osakond võtab vastu kaubaveo toimetamisi sise- kui ka väljamaal soodsate tingimustega

Johann Sarap

Rakveres, Pikk tänav nr. 11

Raamatu- ja kirjutusmaterjaalikauplus

Kirjastus „Odamehe“ esitus ja ladu
„Õpetatud Eesti Seltsi“ väljaanded
Kirjastus „O.-Ü. A. Org“ esitus
Ajakirja „Odamehe“ abitalitus
Ajakirja „Ajalooline Ajakiri“ abitalitus
Päevalehe „Postimehe“ abitalitus

Koolidele ja õpetajatele hinnaalandus / Raamatukogude varustamine % %

Raamatukogudele

soovitab „Odamees“ paremat kirjandust:

Algupärane ilukirjandus

- H. Adamson: *Mulgimaa. Kirjanduslikkude ajakirjade läbi tuntud luuletaja ainus luuletuskogu*, Hind 30. — ja 15. —
- A. Alle: *Carmina barbata (Habemikud laulud)*. Luuletuskogu. Hind 75. —
- A. Alle: *Üksinduse saartele*. Luuletuskogu. Hind 100. —
- A. Gailit: *Klounid ja faunid. Fõljetoone kogu*. Sisaldab rohkesti pilte, karikatuure ja kirjanikkude käekirjanäiteid. Ainus sarnane raamat eesti kirjanduses. H. 180. — ja 120. —
- A. Kallas: *Kui pisarad kõnelevad*. Religioos-filosoofiline teos. Parem raamat sellelaadilises eesti kirjanduses. H. 100. —
- A. Kivikas (M. Karus): *Sookaelad*. Külajutud. Noorema põlve anderikkama kirjaniku esimene ja rohkesti kiitvat arvustust teenind teos. H. 40. —
- A. Kivikas: *Jüripäev*. Romaan külaelust, meie lähemast minevikust. Autori suurem teos. H. 250. —
- A. Kivikas: *Ristimine tulega*. Romaan meie vabadussõjast. H. 200. —
- A. Kivikas: *Verimust*. Novellid meie vabadussõjast. H. 150. — ja 100. —
- A. Kivikas: *Verine väits*. Novell. H. 50. —
- O. Luts: *Harald tegutseb*. H. 65. —
- M. Metsanurt: *Epp*. Novell. H. 40. —
- G. Rappo: *Uks lahti! Komöödia*. H. 40. —
- K. Rumor (Ast): *Tuled sügisõds*. Novellikogu. H. 75. —
- J. Semper: *Jäljed liival*. H. 50. —
- J. Semper: *Pierrot*. H. 50. — ja 40. — „Jäljed liival“ ja „Pierrot“ on autori paremad luuletuskogud.
- A. Tassa: *Nõiasõrmus*. Fantastiliste novellide kogu. H. 75. —
- F. Tuglas: *Maaailma lõpus*. Novell. H. 100. — Aroustajailt Tuglase paremaks teoseks nimetatud.
- F. Tuglas: *Jumala saar*. Novell. H. 75. —
- M. Under: *Eelõitseng*. Luuletuskogu. H. 75. —
- H. Visnapuu: *Amores*. Armastuslaulud. H. 50. —
- H. Visnapuu: *Jumalaga, Ene!* Luuletuskogu. H. 75. —
- H. Visnapuu: *Talihari*. Luuletuskogu. H. 100. —

Tõlkeilukirjandus

- C. Doyle: *Prof. Baumgarten*. Naljajutt. H. 15. —
- N. Jevreinov: *Lõbus surm*. Näidend. H. 100. — ja 75. —
- A. Lichtenberger: *Mu väike Trott*. Romaan. H. 75. —
- J. London: *Juhtumised inimesesõdjate saarel I—III*. Romaan. H. kokku 75. —
- J. London: *Kahe nädala mees*. Novell. H. 20. —
- M. Read: *Valge kinnas*. Romaan. H. 75. —
- J. H. Rosny: *Kolesuur koobasmaa*. Fantastiline novell. H. 35. —
- O. Wilde: *Känterõilli tont*. Õudusejutt. H. 30. —
- O. Wilde: *Salome*. Draama. H. 60. —

Loodusteadus

- H. Bekker ja A. Audova: *Andmed Pühajärve uurimisest*. Suur teos rohkete ilustustega, tabelitega ja mitmevärvil. kaartidega. Ainus sellelaadiline teos eesti kirjanduses. H. 160. —
- H. Bekker: *Paeseina profiil Martsal*. H. 15. —
- A. Audova: *Järve taimed*. Piltidega. H. 30. —
- M. Univer: *Bioloogia*. H. 75. —

Lastekirjandus

- J. Kuulberg: *Laste sõber*. Mitmevärviliste kivoitrüki piltidega. H. 120. —
- A. Kivikas: *Nõuandja*. Muinasjutt piltidega. H. 60. —
- A. Kivikas: *Lumimemm*. Muinasjutt piltidega. H. 60. —
- K. A. Hindrey: *Loomade mäss*. H. 75. —
- Kullaketrajad*. Muinasjutt piltidega. H. 75. —
- Kuida seitse rätsepa Türgi sõtta läks*. Muinasjutt piltidega. H. 15. —
- Põhjakaru*. H. 10. —
- Sõnakuulmata Zeppelin*. H. 12.

Kirjandus. Kunst. Keel

- F. Tuglas: *A. H. Tammsaare*. Essee. H. 75. —
- F. Tuglas: *Arthur Valdes*. Essee. H. 75. —
- F. Tuglas: *Henrik Jbsen*. Essee. H. 50. — ja 30. —
- F. Tuglas: *William Shakespeare*. H. 75. — ja 60. —
- F. Tuglas: *Eesti uuem ilukirjandus*. H. 75. — ja 60. —
- R. Griwing ja P. Ilves: *Kirikumuusika*. H. 100. —
- J. Aavik: *Muusikalised kirjad*. H. 75. —
- P. Grämfeldt: *Mälestused Juhan Liivist*. H. 40. — ja 30. —
- N. Kulbin: *Kubism*. H. 30. —
- E. Meumann: *Esteetika*. H. 160. —
- J. Semper: *Näokatted*. Artiklite kogu kirjanduse ja kunsti üle. H. 150. — ja 125. —
- O. Loorits: *Eesti keele grammatika*. Eesti õigekeelsuse käsiraamat. H. 250. —
- A. Kivikas: *Maha lüüriline shokolaad*. H. 20. —
- „Veljesto“: *Mõtteid valmiavast intelligentsist*. Koguteos. H. 250. —

Eesti ajalugu

- H. Kruus: *Saksa okkupatsioon Eestis*. H. 150. —
- H. Kruus: *Jaan Tõnisson*. H. 90. —
- A. Vaga: *Viru väerind vabadussõjas*. H. 160. —
- R. Kangroopool: *Balti saksluse viimsed vägimehed*. H. 65. —
- A. Kruusberg: *A. Grenzsteini võitlus Jaan Tõnissoniga*. H. 75. —
- A. Kruusberg: *Venestamise tulekul*. H. 60. —
- A. Kruusberg: *Revisjoni tulekul*. H. 75. —
- R. Roht: *Julius Kuperjanovi elulugu*. H. 20. —

Koguteosed

- Siuru II*. Album. H. 150. —
- Siuru III*. Album. H. 150. —
- Looming*. Album. H. 100. —
- Mõtteid valmiavast intelligentsist*. Koguteos meie rahvuskultuuriliste küsimuste üle. H. 250. —
- Ilo I—XII*. H. 735. —
- Odamees*. Toim. F. Tuglas. H. 50. —
- Odamees*. Toim. A. Alle. H. 50. —
- Odamees*. Nr. Nr. 1—10 à 40. —

Mitmesugust

- Kirjanikkude palgaküsimus*. H. 20. —
- Koolimajade põhikavandid*. H. 100. —
- Taimevärvide õpetus*. H. 30. —

Telefon 67

„ODAMEES“, TARTU, PROMENAAD 7-a

Postkast 51